

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes első könyve

Széfer Brésit – סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

Kiadja a
ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME
BUDAPEST, 2009

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© Zsidó Tudományok Szabadegyeteme Alapítvány, 2009

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratok közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondatral kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a rasi@zsido.com email címre.

Budapest, 5769. niszán 14., erev peszách

Oberlander Báruch

Vájécé (1Mózes 28:10–32:3.) פְּרִשְׁת וַיֵּצֵא

A hetiszakasz tartalmából

- Jákob elhagyja Beér Seva-i otthonát, és Cháránba utazik. Útközben elérkezik „a helyre”, ott alszik, és álmot lát, amelyben a földet a mennybolttal összekötő létrán angyalok közlekednek föl és le. Isten is megjelenik álmában, és ígéretet tesz arra, hogy a földet, amelyen Jákob fekszik, leszármazottjainak adja. Reggel Jákob a követ, amelyen a fejét nyugtatta, felállítja oszlopkőnek, és fogadalmat tesz, hogy Isten háza lesz belőle. (1Mózes 28:10–22.)
- Jákob Cháránban nagybátyjánál, Lábánnál lakik, és a juhait legelteti. Lábán belemegy, hogy hét évi munka fejében hozzáadja feleségül fiatalabbik lányát, Ráchelt, akit Jákob szeret. A nászéjszakán azonban Lábán az idősebbik leányát, Leát vezeti be hozzá, és a csalást Jákob csak reggel fedezi fel. Jákob, miután beleegyezik, hogy újabb hét évet szolgál Lábánnál, egy hét elteltével Ráchelt is feleségül veszi. Lea hat fiút szül – Reuvent, Simont, Lévit, Jehudát, Isszáchárt és Zevulunt – és egy lányt, Dinát, Ráchel viszont magtalan marad. Ráchel odaadja Jákobnak a szolgálóját, Bilhát feleségül, hogy helyette gyermekeket szüljön, és az szül is két újabb fiút, Dánt és Naftálit. Lea is ugyanezt teszi az ő szolgálójával, Zilpával, aki Gádót és Ásért szüli Jákobnak. Végül Ráchel imái mégiscsak meghallgatásra találnak, fiút szül, akit Józsefnek nevez el. (1Mózes 29:1–30:24.)
- Jákob tizennégy évet töltött el Cháránban és most már haza kíván térni, de Lábán maradásra rábírja, ezúttal juhokat ígérve neki munkája fejében. Noha Lábán időről időre kísérletet tesz, hogy rászedje, Jákob vagyona egyre csak gyarapszik. Jákob titokban hagyja el Cháránt, attól tartva, hogy Lábán meg akarja majd akadályozni távozását a családdal és a vagyonnal, amelyért pedig megdolgozott. Lábán üldözőbe veszi Jákobot, ám Isten egy álomban óva inti őt, hogy ne ártson vejének. Lábán és Jákob szövetséget kötnek Galéd dombjánál, egy összehordott kőrakás mellett, majd Jákob tovább folytatja az útját a Szentföldre, ahol angyalokkal találkozik. (1Mózes 30:25–32:3.)

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע, וַיֵּלֶךְ חָרָנָה. (בראשית כח, י)

És elment Jákob Beér Sevából és ment Cháránba. (1Mózes 28:10.)

עַל יְדֵי שְׁבַשְׁבִּיל שְׂרָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן – Mivel Kánaán lányai züllötteknek [számítottak] – בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו – atyja, Izsák szemében, – הֵלֵךְ עִשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל – Ézsau Jismáélhez ment el [hogy feleséget vegyen magának]. –

הַפְּסִיק הָעֲנִין בְּפִרְשָׁתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב – [A Szentírás ezért] megszakította Jákobról szóló elbeszélését, – וְכַתֵּב – és azt írta: – וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי בָרַךְ וְגוֹמֵר – „És Ézsau látta, hogy [Izsák] megáldotta...”¹ – וּמִשְׁגֹּמֵר – Amikor [azonban] befejezte [az Ézsau házasságkötéséről adott tudósítását], – חָזַר לְעֲנִין הָרִאשׁוֹן – visszatért az előző témájához².

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע – És elment Jákob... – לֹא הָיָה צְרִיךְ לְכַתּוֹב אֶלָּא וַיֵּלֶךְ יַעֲקֹב – Elég lett volna azt írni: „És elment Jákob Cháránba”, – וְלָמָּה הַזְכִּיר יְצִיאָתוֹ – miért említi meg azt is, hogy kiment Beér Sevából? – אֶלָּא מְגִיד – Azért, hogy elmondja, – עוֹשֶׂה מִן הַמְּקוֹם – mikor egy cádik elmegy valahonnan, – רוֹשֵׁם – az nyomot hagy a helyen is: – שֶׁבִזְמַן שֶׁהַצְּדִיק בָּעִיר – mikor a cádik a városban van, – הוּא הוֹדָה – ő annak a dísze, – הוּא זִיּוּה – ő a ragyogása, – הוּא הִדְרָה – ő a fensége, – יָצָא מִשָּׁם – de amikor elmegy onnan, – פָּנָה הוֹדָה – akkor a várost elhagyja a dísz, – פָּנָה הִדְרָה – a ragyogás – és a pompa. – וְכֵן וַיֵּצֵא – És ugyanezt találjuk az „És elment arról a helyről...” idézetnél³ – הָאָמּוֹר – amely Noéminál és Rutnál van írva.

וַיֵּלֶךְ חָרָנְבָא – és ment Cháránba. – [Azaz] elindult, hogy Cháránba menjen.

וַיִּפְגַּע בַּמְּקוֹם וַיִּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמְּקוֹם וַיִּשָּׂם מֵרָאשְׁתּוֹ, וַיִּשְׁכַּב בַּמְּקוֹם הַהוּא. (בראשית כח, יא)

Eljutott a helyre és ott töltötte az éjszakát, mert a nap leszállott. Vett a hely kövei közül, és feje alá tette, és lefeküdt azon a helyen. (1Mózes 28:11.)

וַיִּפְגַּע בַּמְּקוֹם – Eljutott a helyre... – לֹא הַזְכִּיר הַכָּתוּב – Nem említi meg az Írás, – בְּאֵיזָה מְקוֹם – hogy melyik helyre jutott el, – אֶלָּא בַּמְּקוֹם – csak azt írja „a helyre”, – הוּא הָרַ הַמּוֹרֶיָה – amely másutt is említésre kerül. – A hely pedig Mórijá hegye [ahol korábban Ábrahám megkötözte Izsákot, hogy feláldozza Istennek], – שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ – amiről az van írva:⁴ – וַיֵּרָא אֶת הַמְּקוֹם מְרַחוּק – „...már messziről látta azt a helyet”.

וַיִּפְגַּע – Eljutott... – כְּמוֹ וּפְגַע בִּירִיחוֹ – [Az eredeti héber szót: *vájifgá* két féle képpen lehet érteni. Vagy úgy,] ahogy Józsuánál találjuk:⁵ „...eljutott (*ufágá*)

¹ 1Mózes 28:6. „...Izsák megáldotta Jákobot és elküldte őt Paddán-Arámba, hogy onnan vegyen magának feleséget.”

² Azaz Jákob történetéhez.

³ Rút könyve 1:7.

⁴ 1Mózes 22:4.

⁵ Józsuá 16:7.

Jerikóba...”, – וּפְגַע בְּרַבְּשֶׁת – [vagy hasonlóan ehhez Izrael határai kapcsán is szerepel ez a kifejezés] „...megériinti (ufágá) Dábásetet...”.⁶ – וַרְבוּהֲנוּ פְּרָשׁוּ – Bölcseink azonban összefüggésbe hozzák – לְשׁוֹן תְּפִלָּה – az „ima” szóval, – כְּמוֹ וְאֵל – ahogy [Jeremiásnál] találjuk:⁷ „Ne imádkozz (tifgá) hozzám!”, – וְלִמְדָנוּ – és ebből azt tanulhatjuk meg, – שֶׁתִּקַּן תְּפִלַּת עֲרַבִית – hogy Jákob rendelte el az esti imát.⁸

– וְשָׁנָה הַכְּתוּב וְלֹא כָתַב וַיִּתְפַּלֵּל – És azért van írva: „eljutott” és nem „imádkozott”, – לְלִמְדָךְ – hogy elmondja a Tóra, – שֶׁקִּפְּצָה לוֹ הָאֶרֶץ – hogy csoda folytán lerövidült az útja Jákobnak, [és így tudott eljutni a Mórijá hegyéig.] – כְּמוֹ הַנֶּשֶׁה – amint az a *Gid hánáse* kezdetű [talmudi] fejezetben olvasható.⁹

כי בא השמש – mert a nap leszállott. – הָיָה לוֹ לְכַתּוּב – Az kellene hogy álljon a szövegben, hogy – וַיֵּבֵא הַשֶּׁמֶשׁ – „És leszállott a nap,” – וַיֵּלֶן שָׁם – és ő „ott töltötte az éjszakát.”¹⁰ – כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ מִשְׁמַע – A „*mert a nap leszállott*” azt sejteti, – שֶׁשָּׁקְעָה – hogy a nap hirtelen szállt le, – שֶׁלֹּא בְּעוֹנְתָהּ – nem a maga kijelölt idejében, – כְּדֵי שִׁילִין שָׁם – [s mindezt azért,] hogy ő [, Jákob,] ott töltse az éjszakát.¹¹

...Vett a hely kövei közül... – וַיִּשֶׂם מִרְאֲשׁוֹתָיו – עֲשָׂאן כְּמִין מְרֹב סְבִיב לְרֵאשׁוֹ – Mintegy ereszként a feje köré helyezte azokat, – שֶׁיֵּרָא מִפְּנֵי חֵיוֹת רְעוּת – mert félt a gonosz állatoktól; – הִתְחִילוּ מְרִיבוֹת זֶה עִם זֶה – mire a kövek elkezdtek egymással vitatkozni. – זֹאת אוֹמְרָת – Az egyik azt mondta: – עָלֵי יְנִיחַ צְדִיק אֶת רֵאשׁוֹ – „Énrám hajtsa fejét a cádik!”, – וְזֹאת אוֹמְרָת – és a másik is azt mondta: – עָלֵי יְנִיחַ – „Énrám hajtsa!” – מִיָּד עֲשָׂאן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶכָּן אַחַת – Ekkor az Örökkévaló egy követ csinált belőlük. – וְזֶהוּ שְׁנֵאֲמַר – Ezért folytatja így¹² [egyesszámban]: – וַיִּקַּח אֶת הַאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם – „és vette azt a követ amelyet feje alá tett”.

s lefeküdt aludni azon a helyen. – לְשׁוֹן מְעוּט – [A ההוא (háhu)] egy kizáró terminus, – בְּאוֹתוֹ מְקוּם שָׁכַב – [vagyis Jákob] azon a helyen feködt

⁶ Uo. 19:11.

⁷ Jeremiás 7:16.

⁸ A Talmudban (*Bráchot* 26b.) Bölcseink elmondják, hogy a napi három imádkozás, a három ósapától származik.

⁹ *Chulin* 91b. Mikor megérkezett Jákob Cháránba, így szólt: „Lehetséges, hogy én elmenjek az előtt a hely előtt, ahol atyáim imádkoztak úgy, hogy én ne imádkozzam?” Mikor eszébe jutott, hogy visszatérjen, csoda történt, és rögtön „eljutott a helyre”.

¹⁰ Vagyis az, hogy „leszállott a nap, és ő ott töltötte az éjszakát,” és nem pedig az, hogy „ott töltötte az éjszakát, mert a nap leszállott.” Magyarán a Szentírás nem időrendben közli az eseményeket.

¹¹ Ugyanis ha a nap a mag kijelölt idejében nyugszik le, akkor Jákob, miután imádkozott a Mórijá hegyén, továbbindult volna, és nem töltötte volna ott az éjszakát.

¹² 1Mózes 28:18.

le aludni¹³. – אָבַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנִים – Ám az alatt a tizennégy év alatt, – שָׁמַשׁ בְּבֵית – amíg Éver házában tanult, – לֹא שָׁכַב בְּלֵילָה – nem feküdt le éjszakánként, – וַיְהִי עוֹסֵק בַּתּוֹרָה – mert a Tóra tanulmányozásával volt elfoglalva.

וַיַּחְלֹם וַהֲגִיהַ סֵלִם מִצֵּב אֶרְצָה וְרֵאשׁוּ מִגִּיעַ הַשְּׁמַיְמָה, וַהֲגִיהַ מִלְּאֲכֵי אֱלֹהִים עֲלֵים וַיְרִידִים בּוֹ.
(בראשית כח, יב)

És álmódott. Íme egy létra állt a földön, melynek teteje az égig ért és íme, Isten angyalai fel és alá járnak rajta. (1Mózes 28:12.)

וְאַחַר כֵּן – Először fel, – עוֹלִים תַּחֲלָה – ...fel és alá járnak... – עֲלֵים וַיְרִידִים – és aztán alá, – מִלְּאֲכֵי שְׁלוֹוֵהוּ בְּאֶרֶץ – mert azok az angyalok, akik Izrael földjén kísérték Jákobot, – אֵין יוֹצְאִים חוּצָה לְאֶרֶץ – nem mehettek azon kívül, – וְעָלוּ – és lejöttek azok – וַיְרִדוּ מִלְּאֲכֵי חוּצָה לְאֶרֶץ לְלוֹתוֹ – ezért felmentek az Égbe, – לְרַקִּיעַ – és lejöttek azok az angyalok, akik majd Izraelen kívül kísérik őt.

וַהֲגִיהַ יְהוָה נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אַבְיָךְ וְאֱלֹהֵי יִצְחָק, הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה שָׁכַב
עָלֶיהָ לָךְ אֶתְנַנְנָה וְלְזַרְעֶךָ. (בראשית כח, יג)

És íme, az Örökkévaló áll mellette és szól: „Én vagyok az Örökkévaló, atyád, Ábrahám Istene és Izsák Istene, a földet, amelyen fekszel, neked adom és magzataidnak. (1Mózes 28:13.)

וְנֹצֵב עָלָיו – áll mellette. – לְשָׁמְרוֹ – Hogy őrizze őt, [Jákobot].¹⁴

וְאֱלֹהֵי יִצְחָק – és Izsák Istene. – אֵף עַל פִּי שְׁלֹא מְצִינּוּ בְּמִקְרָא – Noha nem találkozunk olyannal a Szentírásban, – שְׁיִחַד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ עַל הַצְּדִיקִים – hogy [az Örökkévaló] nevét társítaná az igazakkal – בְּחַיֵּיהֶם – azok életében is, – לְכָתוּב – azt írva [róluk, hogy]: „X. Y. Istene,” – מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר – mivel írva van: – כֵּאֵן יִחַד שְׁמוֹ עַל יִצְחָק – „Hiszen még szentjeiben sem bízhat,”¹⁵ – הֵן בְּקִדּוּשׁוֹ לֹא יֶאֱמִין – itt [az Örökkévaló mégis] Nevét társítja Izsákkal, – לְפִי שֶׁכֵּהוּ עֵינָיו – mert annak szemei elhomályosodtak¹⁶, – וְכִלּוּא בְּבֵית – és [emiatt] nem tudott kimozdulni a házból, – וַיִּצַר הָרַע פָּסֵק – és úgy tekintették, mintha már halott lenne, – וַיִּצַר הָרַע פָּסֵק

¹³ És nem egy másik helyen.

¹⁴ Amikor az Erec Jiszráél-i angyalok felmentek a létrán, de az új angyalok még nem ereszkedtek le rajta, Jákobot ideiglenesen magára hagyták. De hogy ekkor se legyen egyedül, ez idő alatt maga az Örökkévaló vigyázott rá. (Midrás Brésit rábá 69:3.)

¹⁵ Jób 15:15. Vagyis az Örökkévaló még egy igaz embert sem tekint „szent”-nek, csak miután az illető már meghalt, mert csak akkor lehet biztos abban, hogy többé nem kerülhet a rossz ösztön karmai közé.

¹⁶ Azaz megvakult.

מִמְּנוֹ – és a rossz ösztön már elállt [attól, hogy megkísértse] őt. – תַּנְחוּמָא – A [Midrás] Tánchumá alapján¹⁷.

– קָפַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תַּחֲתָיו – **amelyen fekszel.**¹⁸ – שָׁכַב עָלֶיךָ – Isten Erec Jisráél teljes területét behajtogatta alá, – גָּמַז לוֹ – [ily módon] jelezve neki, – שִׁתְּהָא נּוֹחָה לְכַבֵּשׁ לְבָנָיו – hogy utódainak [olyan] könnyű lesz meghódítaniuk [az ígéret földjét], – כְּאַרְבַּע אַמּוֹת – mint azt a négy könyök [hosszúságú] földdarabot, – שָׁנָה מִקוּמוֹ שֶׁל אָדָם – amelyet egy [fekvő] ember teste foglal el.

וְהָיָה זְרָעְךָ כְּעֵפֶר הָאָרֶץ וּפְרֻצֹת יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּהּ, וְנִכְרְכוּ בָךְ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה וּבְיַרְעֶךָ. (בראשית כח, יד)

És a magzatod olyan sok lesz, mint a föld pora, és kiterjeszkedsz nyugatra és keletre, északra és délre és benned és ivadékaidban áldottak lesznek a föld összes nemzetségei. (1Mózes 28:14.)

– וּפְרֻצֹת – és kiterjeszkedsz. – וְיִזְרְקֶת – [Jelentése:] „Megerősödsz,” – כִּמוֹ וְכֵן – mint a *vöchén jifroc*¹⁹ [szövegrészben].

וְהִנֵּה אֲנִי עִמָּךְ וְשִׁמְרֵתִיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת, כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ. (בראשית כח, טו)

És íme, én veled vagyok és vigyázok reád, bárhol jársz s visszahozlak erre a földre; mert nem hagylak el, míg meg nem tettem, amit neked mondtam. (1Mózes 28:15.)

– לְפִי שִׁהִיָּה גְּרָא מַעֲשׂוֹ וּמַלְכָּן – Mert [Jákok] félt Ézsautól és Lábántól.

– אִם (im) – Itt az *im* – אִם מְשֻׁמֵּשׁ בְּלִשׁוֹן כִּי – **– míg meg nem tettem.** – עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי כִּי (ki) értelemben szerepel.²¹

– לְצַרְכְּךָ וְעָלֶיךָ – [A *lách* (lách) itt azt jelenti:] **– amit neked mondtam.** – דִּבַּרְתִּי לָךְ – érdekedben és téged illetően. – מָה שֶׁהִבְטַחְתִּי לְאַבְרָהָם – Az, amit Ábrahámnak

¹⁷ Toldot 7. fejezet.

¹⁸ Az „a földet, amelyen fekszel, neked adom és magzataidnak” szó szerint azt jelenti, hogy Isten a Jákok teste által elfoglalt földarabkát fogja neki és magzatainak adni.

¹⁹ 2Mózes 1:12. „annál inkább szaporodtak és terjeszkedtek”.

²⁰ Ábrahám esetében Isten a következő szavakkal biztatta őt: „én pajzsod vagyok,” (1Mózes 15:1.), Jákoknak viszont azt mondta: „én veled vagyok,” ami egy állandóbb, szilárdabb oltalomra utal.

²¹ Lásd az 1Mózes 24:33-hoz és a 43:7-hez írt Rási-kommentárokat. Itt az *im* nem szerepelhet „*ha*” értelemben, hiszen kétség sem férhet ahhoz, hogy az Örökkévaló beváltja azt, amit ígért.

ígértem – על זרעו – utódait illetően, – לך הבטחתי ולא לעשו – az rád vonatkozott és nem Ézsaura, – שלא אמרתי לו – mert Én nem azt mondtam neki, hogy – כי יצחק יקרא – „Izsák neveztetik majd magzatodnak”²², – אלא כי ביצחק – hanem azt, hogy – לך זרע – „Izsákban neveztetik majd magzatod”,²³ – ולא כל יצחק – és nem Izsák minden [utódá]ban.²⁴ – וכן כל לי ולך ולו ולָהֶם – Hasonlóan minden *li, löchá, lo* és *láhem*, – הסמוכים אצל דבור – amely a *דבור* (*dibur*) szó bármely alakját követi, – על מְשֻׁמְשִׁים לְשׁוֹן עַל – „vonatkozóan” értelemben szerepel. – וְזֶה יוֹכִיחַ – Ez [a vers] tanít erre [a tényre], – שְׁהָרִי עִם יַעֲקֹב לֹא דָבַר קוֹדֵם לָכֵן – ugyanis [Isten] ezt megelőzően még nem beszélt Jákobbal.²⁵

וַיִּקַּץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֵן יֵשׁ יְהוָה בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאָנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי. (בראשית כח, טז)

És Jákob fölébredt álmából és szólt: „Valóban az Örökkévaló van ezen a helyen, és én nem tudtam.” (1Mózes 28:16.)

וַיִּקַּץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֵן יֵשׁ יְהוָה בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאָנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי. – és én nem tudtam.²⁶ – שְׁאֵם יָדַעְתִּי – Mert ha tudtam volna, – לא יִשְׁנֵיתִי בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ כַּזֶּה – nem aludtam volna egy ilyen szent helyen.

וַיִּרְא וַיֹּאמֶר מַה נֹּרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה, אֵין זֶה כִּי אִם בַּיִת אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם. (בראשית כח, יז)

Megrémült és szólt: „Milyen félelmetes ez a hely; nem más ez mint Isten háza, és ez az ég kapuja.” (1Mózes 28:17.)

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּשֵׁם רַבִּי – [nem más ez mint] Isten háza. – כִּי אִם בַּיִת אֱלֹהִים – Azt mondta Elázár rabbi Joszé ben Zimrá rabbi²⁷ nevében: – הַסֵּלֶם הַזֶּה – lejtésének – וְאֶמְצֵעַ שְׁפֹעֵוֹ – a létra [töve] Beér-Sevában állt, – עוֹמֵד בְּבֵאֵר שְׁבַע – lejtésének [közep] pedig – מִגִּיעַ כְּנֶגֶד בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ – a Szentély fölé nyúlt. – שְׁבַע עוֹמֵד – Beér-Sevá ugyanis Júda [törzsi területétől] délre²⁸ található, – בְּדְרוֹמָה שֶׁל יְהוּדָה – Jeruzsálem pedig északra²⁹, – וַיִּרְוֹשְׁלִים בְּצַפְנֹנָה – Júda és

²² Ami azt sejtetné, hogy Izsák minden utóda Ábrahám magzatának tekintendő.

²³ Uo. 21:12.

²⁴ Nödárim 31a.

²⁵ S így az אשר דברתי לך (*ásér dibárti lách*) nem jelentheti azt, hogy „amit neked mondtam,” hanem következőképpen és szükségképpen azt jelenti: „amit rád vonatkozóan mondtam.”

²⁶ Ez miért lényeges?

²⁷ Joszé ben Zimrá rabbi Jehudá HáNászi rabbinak, a Misna kompilátorának egyik munkatársa volt. Jehudá rabbi fia Joszé rabbi lányát vette el.

²⁸ Pontosabban annak déli részén.

²⁹ Pontosabban annak északi részén.

Benjámín [törzsi területeinek] határán. – ובית אל הנה בצפון של נחלת בנימין – Bét-Él Benjámín területének északi részén feküdt, – בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף – Benjámín és József fiai³⁰ [területeinek] határán. – נמצא סלם שרגליו בכאר שבע – Következésképp egy létrának, melynek a töve Beér-Sevában áll, – וראשו בבית אל – a teteje [pedig] Bét-Élben [található], – מגיע אמצע שפועו נגד ירושלים – lejtőjének közepe Jeruzsálem fölé fog érni.

– שאמר – Ami pedig azt illeti, amit Bölcseink állítottak,³¹ – צדיק זה בא לבית מלוני – „Ez az igazember eljött az Én Hajlékomba,³² – ויפטר בלא לינה – és továbbindul, anélkül, hogy itt éjszakázna?!” – ועוד אמרו – Továbbá még azt is állították [Bölcseink]:³³ – יעקב קרא לירושלים בית אל – Jákob Bét Élnak nevezte Jeruzsálemet, – וזו – ám ez a hely, [amelyet Bét Élnak nevezett] – לזו היא ולא ירושלים – Luz volt és nem Jeruzsálem. – ומהיכן למדו – Akkor tehát miből következtek, – לומר כן – amikor ezt állították [azaz, hogy ez volt a Szentély helye]? – אני אומר שנעקר הר המורייה – Én azt mondom, hogy a Morijá hegye kiszakadt [eredeti helyéről], – ויבא לכאן – és eljött ide.³⁴ – וזו היא קפיצת הארץ – Ez az a „föld-összszugsugorodás”, – האמורה בשחיתת חלין – amelyre a *Chulin* [traktátus]³⁵ utal, – שבא בית המקדש לקראתו – [azaz,] hogy a Szentély [helye] „elment” hozzá, – עד בית אל – egészen Bét-Élig. – וזהו – És ez [szintén utalás]: – ויפגע במקום – „Eljutott a helyre.”

– ואם תאמר – Ha netán azt kérdeznéd: – כשעבר יעקב על בית המקדש – Amikor Jákob áthaladt a [jövendőbeli] Szentély [helyén], – מדוע לא עקבו שם – [Isten] miért nem tartóztatta ott? – איהו לא יהיב לביה – [A válasz pedig erre az, hogy ha] [Jákobnak] nem jutott eszébe, – להתפלל במקום שהתפללו אבותיו – hogy imádkozzon azon a helyen, ahol atyái imádkoztak, – ומן השמים יעכבוהו – akkor vajon feladata-e az Égnek, hogy tartóztassa őt? – איהו עד חרן אול – [Valójában az történt, hogy] elment Cháránig, – כדאמרין בפרק גיד הנשה – amint az a *Gid hánáse* [talmudi] fejezetben³⁶ áll. – וקרא מוכיח – És a [szentírási vers] is erre utal: – וילך חרנה – „és ment Cháránba.”³⁷ – כי מטא לחרן אמר – Amikor elérte Cháránt, azt mondta: – שעברתי – „Lehetséges, hogy áthaladtam – על מקום שהתפללו אבותי – azon a helyen, ahol [korábban] atyáim imádkoztak, – ולא התפללתי בו – anélkül, hogy [én is]

³⁰ Efrájim ás Menásse.

³¹ *Chulin* 91b.

³² Azaz arra a helyre, ahol majdan a Szentély fog állni.

³³ *Pszáchim* 88a.

³⁴ Luzba. S így ekkor Luz, Jeruzsálem és Bét Él egy helyen voltak.

³⁵ 91b.

³⁶ *Chulin* 91b.

³⁷ 10. vers. És ezt követően áll az a Szentírásban, hogy elérkezett Bét-Élbe.

imádkoztam volna ott?” – יָהֵב דַּעְתִּיהָ לְמִהְדָּר – Úgy döntött hát, hogy visszatér, – וַיָּזֶר
 אֶל בֵּית אֵל – és vissza is ment egészen Bét-Élig, – וַיִּקְפְּצָהּ לוֹ הָאָרֶץ – [amikor is] a föld
 „összezsugorodott” a kedvéért.

– בֵּית אֵל לֹא זֶה הוּא הַסְּמוּיָהּ לְעֵי – Ez a *Bét Él* nem az, amelyik Áj közelében
 fekszik³⁸, – אֶלָּא לִירוּשָׁלַיִם – hanem [az, amelyik] Jeruzsálem [közelében található]. –
 וְעַל שֵׁם שְׁהִיְתָה עִיר הָאֱלֹהִים – És mivel ez Isten Városa volt, – קָרָאָהּ בֵּית אֵל – ő *Bét Él*-
 nek nevezte el. – וְהוּא הָר הַמּוֹרִיָּה – Ez [együttal] a Mórija hegye [is], – וְשֶׁהַתְּפִלָּל בּוֹ
 אַבְרָהָם – ahol Ábrahám imádkozott, – וְהוּא הַשָּׂדֶה שֶׁהַתְּפִלָּל בּוֹ יִצְחָק – és a mező is,
 ahol Izsák imádkozott³⁹. – וְכֵן אָמְרוּ בְּסוּטָה – [A Bölcsék] ugyanezt állították a
 [Talmud] *Szotá* [traktátusában]⁴⁰ – לָכֵן וַיִּנְעַלְהָ וַיִּגְוֶר – [a következő verssel
 kapcsolatban]⁴¹: „Jöjjetek, menjünk [az Örökkévaló hegyére]⁴², Jákob Istenének
 házához!”⁴³ – לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁקָּרָאָהּ הָר – Nem úgy nevezik, mint ahogyan Ábrahám
 nevezte, [azaz] hegynek, – וְלֹא כְּיִצְחָק שֶׁקָּרָאָהּ שָׂדֶה – sem pedig úgy, mint Izsák, aki
 mezőnek nevezte, – אֶלָּא כְּיַעֲקֹב שֶׁקָּרָאָהּ בֵּית אֵל – hanem [úgy,] ahogyan Jákob, aki Bét
 Élnak nevezte.⁴⁴

מֵה נּוֹרָא – Milyen félelmetes. – מֵה דְּחִילוֹ אֶתְרָא הָרִין – Onkelosz így fordítja:
 „Milyen *döchilu* ez a hely.” – דְּחִילוֹ שֵׁם דְּבַר הוּא – A *döchilu* (döchilu) főnév⁴⁵, – כְּמוֹ
 סוּכְלֹתָנוּ – akár a *szuchlötánu* [értelem]⁴⁶, – וַיְכַסּוּ לְמַלְבָּשׁ – valamint az *uchszu*
*lömilbás*⁴⁷ [és ruhát felölteni].

וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם – és ez az ég kapuja. – מְקוֹם תְּפִלָּה – Vagyis az imádkozás egy
 helye, – לְעֵלוֹת תְּפִלָּתָם הַשָּׁמַיִמָה – ahol az imáik felszállnak az égbe. – וַיִּמְדְּרוּ – A
 [szövegrész] midrási értelmezése pedig az, – שְׁבִית הַמְקַדֵּשׁ שָׁל מַעְלָה – hogy a Mennyei
 Szentély – מִטָּה שָׁל הַמְקַדֵּשׁ – pontosan a Földi Szentély fölött
 helyezkedik el [az Égben].

**וַיִּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בְּבִקְרַ וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם מִרְאֵשֶׁתוֹ וַיִּשֵּׂם אֹתָהּ מַצְבֵּה, וַיִּצַק שָׁמֶן עַל
 רֹאשָׁהּ. (בראשית כח, יח)**

³⁸ Lásd *1Mózes* 12:8.

³⁹ *Uo.* 24:63.

⁴⁰ *Pszáchim* 88a.

⁴¹ *Jesájá* 2:3., *Michá* 4:3.

⁴² Azaz a Szentély-hegyre.

⁴³ Miért Jákobbal hozza itt kapcsolatba a Szentírás a Szentélyt?

⁴⁴ Bét Él: „Isten háza”.

⁴⁵ Azaz „Milyen nagy a félelmetessége ennek a helynek!”

⁴⁶ *5Mózes* 32:28.

⁴⁷ 20. vers.

És fölkelt Jákob kora reggel, vette a követ, melyet feje alá tett és tette azt oszlopnak és öntött olajat a tetejére. (1Mózes 28:18.)

וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל, וְאוֹלָם לֹד שֵׁם הָעִיר לְרֵאשֻׁנָּה. (בראשית כח, יט)

És elnevezte azt a helyet Bész-Élnék (Isten háza); azonban Lúz volt a város neve azelőtt. (1Mózes 28:19.)

וַיִּדַר יַעֲקֹב נֶדָר לֵאמֹר, אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּכְגֹד לְלַבֵּשׁ. (בראשית כח, כ)

Ezután Jákob fogadást tett, mondván: Ha velem lesz Isten és vigyáz reám az úton, amelyen járok és ad nekem kenyeret enni és ruhát felöltetni, (1Mózes 28:20.)

– Azaz – אִם יִשְׁמֹר לִי הַבְּטָחוֹת הַלְלוּ – **Ha velem lesz Isten.** – אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי „Ha [Isten] megtartja azokat az ígéreteket, – שְׁהַבְטִיחֵנִי לְהִיּוֹת עִמָּדִי – amelyeket nekem tett, hogy velem lesz, – כְּמוֹ שֶׁאָמַר לִי – amint mondta nekem: – וַהֲנֵה אֲנִי עִמָּךְ – »És íme, én veled vagyok.«⁴⁸

– Amint mondta nekem: – וְשָׁמְרָתִיךְ – **és vigyáz reám.** – כְּמוֹ שֶׁאָמַר לִי – „Amint mondta nekem: – וְשָׁמְרָתִיךְ – »és vigyázok reád, bárhol jársz.«⁴⁹

– Amint mondta: – כְּמוֹ שֶׁאָמַר – **és ad nekem kenyeret enni.** – מֵעַתָּה לֶחֶם לֶאֱכֹל – Mert aki kenyérszűkében van⁵¹, – כִּי לֹא אֶעְזָבְךָ – „mert nem hagylak el.“⁵⁰ – שְׁנֵאמַר – azt „elhagyatott”-nak nevezik, – וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעְזָב – amint írva van: – „Sosem láttam, hogy *elhagyatottá* lett az igaz, – וְזָרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לֶחֶם – sem azt, hogy gyermeke kenyeret koldult.“⁵²

וְשִׁבְתִּי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי, וְהָיָה יְהוָה לִי לְאֱלֹהִים. (בראשית כח, כא)

És ha békében térek vissza atyám házába, és az Örökkévaló lesz az én Istenem. (1Mózes 28:21.)

– Ahogy [az Örökkévaló] mondta nekem: – וְהָשִׁיבוֹתִיךְ אֶל הָאֲדָמָה – **És ha... térek vissza...** – כְּמוֹ שֶׁאָמַר לִי – „Visszahozlak [erre] a földre.“⁵³

⁴⁸ 15. vers.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Szó szerint: aki kenyeret kér.

⁵² Zsoltárok 37:25.

⁵³ Uo. 28:15.

בְּשָׁלוֹם – ...**békében (böszalom)**... – **שָׁלוֹם מִן הַחַטָּא** – Azaz teljesen (שָׁלוֹם – *sálém*) mentes a bűntől, – **שְׁלֵא אֶלְמַד מִדְּרַכֵּי לָבָן** – hogy ne tanuljam el Lábán szokásait.

שִׁיחֻוֹל שָׁמוּ – ...**és az Örökkévaló lesz az én Istenem.**⁵⁴ – **וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹהִים** – [Vagyis] az Ó Neve rajtam nyugszik majd – **מֵעַתָּה וְעַד סוֹף** – elejétől végéig; – **שְׁלֵא יִמָּצֵא פְּסוּל בְּזִרְעִי** – hogy ne találtasson senki alkalmatlannak [az isteni küldetés teljesítésére] utódaim közül⁵⁵, – **כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר** – mint írva van: – **אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ** – „[míg meg nem tettem,] amit neked mondtam.”⁵⁶ – **וְהִבְטַחְתָּה זֶה הַבְּטִיחַ לְאַבְרָהָם** – Ezt a bizonyos ígéretet Ábrahámnak tette, – **שֶׁנֶּאֱמַר** – amint írva van: – **לִהְיוֹת לָךְ לְאֱלֹהִים** – „Hogy Isten legyek számodra – **וְלִזְרַעְךָ אַחֲרַיִךְ** – és magzataid számára, akik utánad lesznek”,⁵⁷ – **זֶרְעֶךָ מִיּוֹחָס** – [ami azt jelenti,] magzataid kiválasztottak, – **שְׁלֵא יִמָּצֵא בּוֹ** – ugyanis semmi kivetnivaló nem találtatik majd bennük.

וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצְבָּה יְהִיָּה בַּיִת אֱלֹהִים, וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֵשֶׂר אֶעֱשֶׂרְנּוּ לָךְ.
(בראשית כח, כב)

Ez a kő pedig, amelyet oszlopkőnek állítottam fel, Isten háza lesz és mindentől, amit adsz nekem, tizedet adok neked. (1Mózes 28:22.)

וְהָאֶבֶן הַזֹּאת – **Ez a kő [pedig]**⁵⁸. – **כְּךָ תִּפְרֹשׁ וַיִּוּ זֶה שֶׁל וְהָאֶבֶן** – Ekképp magyarázzuk a **וְהָאֶבֶן** (*vöháeven*) ו-**י**-ját: – **אִם יַעֲשֶׂה לִּי אֵת אֵלֶּה** – „Ha Te megteszed ezeket a dolgokat, – **וְאֵף אֲנִי אַעֲשֶׂה זֹאת** – én is meg fogom tenni a következőket:

וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצְבָּה וְגוֹמֵר – **Ez a kő pedig, amelyet oszlopkőnek állítottam fel,**” **stb.** – **כְּתַרְגוּמוֹ** – Onkelosz fordítása szerint [értendő]: – **אֵהִי פֹלַח** – És valóban így is tett, miután visszatért Pádán-Árámból, – **כְּשֶׁאָמַר לוֹ** – amikor [Isten] azt mondta neki: – **קוּם עֲלֵה בַּיִת אֵל** – „Kelj föl, menj föl Bét-Élbe.”⁶⁰ – **מָה נֶאֱמַר שָׁם** – És mi áll ott⁶¹? – **וַיִּצַב עָלֶיהָ יַעֲקֹב מִצְבָּה וְגוֹמֵר** – „És fölállított Jákob egy oszlopot stb. – **וַיִּסַּף עָלֶיהָ נֶסֶךְ** – és öntött rá italáldozatot.”

⁵⁴ Ezt nem Isten elfogadásának feltételeként kell érteni, hanem inkább az isteni ígéretek számbavételének egyfajta folytatásaként.

⁵⁵ Nem úgy mint Ábrahám és Izsák esetében, ahol Ismáél és Ézsau alkalmatlannak találtatott.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo. 17:7.

⁵⁸ Hogyan magyarázzuk itt ezt a ו-ot [„pedig”]?

⁵⁹ Mint oltárkövön.

⁶⁰ 1Mózes 35:1.

⁶¹ Vagyis a szövegben azon a helyen.

וַיֵּשֶׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו, וַיִּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קְדָם. (בראשית כט, א)

Jákos ezután lábrakelt, és elment kelet fiainak országába. (1Mózes 29:1)

מִשְׁנֹתְבִשֵׁר בְּשׁוּרָה טוֹכָה – **Jákos ezután lábrakelt....** – וַיֵּשֶׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו – Mihelyst értesült a jó hírről, – שְׁהִבְטַח בְּשִׁמְרָה – hogy biztosított számára az [isten] olталom, – וַנִּעְשֶׂה קַל לְלֶכֶת – és könnyűvé vált számára a haladás. – כִּן מְפֹרָשׁ בְּבְרָאשִׁית רַבָּה – Ez a magyarázat szerepel a *Brésit rábá* midrásban.⁶²

וַיֵּרָא וְהִנֵּה בְּאֵר בְּשׂוּדָה וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֹאן וְרֹבְעִים עָלֶיהָ כִּי מִן הַבְּאֵר הִהוּא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים, וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבְּאֵר. (בראשית כט, ב)

És látott egy kutat a mezőn és mellette három juhnyáj heverészett, mert ebből a kútból itatják a nyájakat. És a kút száján egy nagy kő volt. (1Mózes 29:2.)

מִשְׁקִים הָרוּעִים אֶת הָעֲדָרִים – **itadják a nyájakat.** – יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים – A pásztorok itatják a nyájakat. – וְהַמְקָרָא דְבָר בְּלִשׁוֹן קֶצֶרָה – A Szentírás [itt] kihagyásosan fogalmaz.

וַנֶּאֱסָפוּ שָׁמָּה כָּל הָעֲדָרִים וַגְּלָלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת הַצֹּאן, וְהִשִּׁיבוּ אֶת הָאֶבֶן עַל פִּי הַבְּאֵר לְמַקְמָה. (בראשית כט, ג)

Ide szokták összegyűjteni a nyájakat; és elgördítették a követ a kút szájáról, megitták a juhokat és azután visszatették a követ a helyére, a kút szájára. (1Mózes 29:3.)

[Jelentése:] רַגְלִים הָיוּ לְהֶאֱסֹף – **[Ide] szokták összegyűjteni.** – וַנֶּאֱסָפוּ – rendszeresen összegyűltek itt [a pásztorok a nyájakkal], – לְפִי שְׁהִיטָה הָאֶבֶן גְּדֹלָה – mert nagy volt a kő.⁶³

וַתְּרַגְּמוּ – **és elgördítették.** – וַגְּלָלוּ – [Jelentése:] elhengerítették. – וְתַרְגְּמוּ – Minden כָּל לִשׁוֹן הוּנָה – A Targum fordításában: *umögándörim*.⁶⁴ – מִשְׁתַּנֵּה לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן עֲתִיד – jövő időben is ki lehet fejezni – וּבְלִשׁוֹן עֶבֶר – és múlt időben is, – לְפִי שְׁכַל דְּבַר הַהוּנָה תָּמִיד – mert

⁶² 70:8.

⁶³ Vagyis több ember szükségeltetett az elgördítéséhez.

⁶⁴ Vagyis jelen időben. Nem úgy a 8. vers esetében, ahol Onkelosz וַיַּגְדִּירֵן (*vöjigándörun*)-nak fordítja a szót, azaz jövő időben. Ennek a látszólagos diszkrepanciának a magyarázata abban rejlik, hogy...

minden olyan dolog, ami a jelenben már folyamatban van, – כָּבַר הָיָה וְעַתִּיד לִהְיוֹת – az már eddig is történt és ezután is történni fog.

וַיָּשִׁיבוּ – és [azután] visszatették. – תַּרְגוּמוֹ וּמְתִיבֵין – A Targum fordításában: *umötivin*.⁶⁵

וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחֵי מֵאֵין אַתֶּם, וַיֹּאמְרוּ מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ. (בראשית כט, ד)

És mondta nekik Jákob: Testvéreim, honnan valók vagytok ti? És ők mondták: Choronból valók vagyunk mi. (1Mózes 29:4.)

וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲיִדְעֶתֶם אֶת לָכֵן בֶּן נַחֹר, וַיֹּאמְרוּ יִדְעֵנוּ. (בראשית כט, ה)

És mondta nekik: Ismeritek-e Lábánt, Nochór fiát? És ők mondták: Ismerjük. (1Mózes 29:5.)

וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְּׁלוֹם לוֹ, וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רַחֵל בְּתוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן. (בראשית כט, ו)

És szólt hozzájuk: „Békében van-e?” S feleltek: „Békében van; íme leánya Ráchel éppen jön a juhokkal”. (1Mózes 29:6.)

וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְּׁלוֹם לוֹ, וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רַחֵל בְּתוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן. – A hangsúly a [בָּאָה (*báá*)] *a*-jén van, – וַיֹּאמְרוּ אֶתְיָא – a Targum pedig úgy fordítja: *átjá*⁶⁶, – וְרַחֵל בָּאָה – a *vöRáchél báá*) [szövegrészben⁶⁷ ugyanakkor] – הַשְּׁלוֹם לְמַעַלָּה בְּבִי״ת – a hangsúly az első szótagon van, a *b-en*, – וַיֹּאמְרוּ אֶתְת – a Targum pedig úgy fordítja: *átát*.⁶⁸ – הֲרֵאשׁוֹן לְשׁוֹן עוֹשָׂה – Az előbbi kifejezés azt jelenti: *éppen teszi* [azt a dolgot], – וְהַשְּׁנִי לְשׁוֹן עֲשָׂתָה – az utóbbi pedig azt, hogy *már megtette* [azt a dolgot].

וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא עַת הָאֶסֶף הַמְּקַנָּה, הַשְּׁקוֹ הַצֹּאן וְלָכוּ רְעוּ. (בראשית כט, ז)

És ő szólt: „Íme még hosszú a nap, nincs még itt a jószág beterelésének ideje, itassátok meg a juhokat, menjetek és legeltessétek őket”. (1Mózes 29:7.)

וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל – *Íme még hosszú a nap*. – לְפִי שָׂרְאָה אוֹתָם רוֹבְצִים – Mivel [a juhokat] lefeküdni látta, – כְּפָכוֹר שְׂרוּצִים – azt hitte, [a pásztoroknak] az a szándékuk, – וְלֹא יָרְעוּ עוֹד – és [aznap] már nem legeltetnek. – לְאֶסוֹף הַמְּקַנָּה הַבֵּיתָה – hogy hazaterelik a nyáját – וְלֹא יָרְעוּ עוֹד – és [aznap] már nem legeltetnek. – אָמַר לָהֶם הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל – [Erre] mondta nekik, hogy „Íme még

⁶⁵ Jelen időben. Lásd az előző Rási-kommentárt.

⁶⁶ Éppen jön [„*jövőben van*”].

⁶⁷ 9. vers.

⁶⁸ Jött, (oda/meg)érkezett.

hosszú a nap.” – כְּלוֹמַר אִם שְׂכִירִים אַתֶּם – Vagyis: „Amennyiben béresek vagytok, – וְאִם – לא שלמֶתֶם פְּעֻלַת הַיּוֹם – akkor még nem végeztetek egy teljes napi munkát. – אַף עַל פִּי כֵן לֹא עֵת הָאֶסֶף הַמְקַנָּה וְגוֹמֵר – Ha pedig ezek a ti állataitok, – אַכּוֹר – akkor sincs még itt a jószág beteretésének ideje.”

וַיֹּאמְרוּ לֹא נוֹכַל עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל הָעֲדָרִים וְנִגְלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר, וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאֵן.
(בראשית כט, ח)

És ők feleltek: „Nem tehetjük, amíg össze nem gyűlnek a nyájak mind, akkor elgördítik a követ a kút szájáról, hogy megitassuk a juhokat”. (1Mózes 29:8.)

לֹא נוֹכַל – **Nem tehetjük.** – לְהִשְׁקוֹת – [Nem tudjuk] megitatni őket, – מֵפִי – שֶׁהָאֶבֶן גְּדוּלָּה – mert nagyon nagy a kő.⁶⁹

וְנִגְלְלוּ – **akkor [a pásztorok] elgördítik.** – זֶה מְתַרְגֵּם וַיִּגְדְּרוּן – Ezt Onkelosz úgy fordítja, hogy *vigándörün*, – לֹפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עֲתִיד – mert ez jövő időben van.⁷⁰

עוֹדְנוּ מְדַבֵּר עִמָּם, וְרַחַל בָּאָה עִם הַצֹּאֵן אֲשֶׁר לְאֵבִיָּהּ פִּי רֵעָה הוּא. (בראשית כט, ט)

Még beszélt velük és Ráchel jött a juhokkal, melyek atyjáéi voltak, mert pásztornő volt ő. (1Mózes 29:9.)

וַיְהִי כִּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רַחֵל בַּת לְבָן אַחֵי אִמּוֹ וְאֶת צֹאֵן לְבָן אַחֵי אִמּוֹ, וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגְלַל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וַיִּשֶׁק אֶת צֹאֵן לְבָן אַחֵי אִמּוֹ. (בראשית כט, י)

És történt, hogy midőn Jákob meglátta Ráchelt, Lábánnak, anyja testvérenek leányát és Lábánnak, anyja testvérenek juhait, odalépett Jákob és elgördítette a követ a kút szájáról és megította Lábánnak, anyja testvérenek juhait. (1Mózes 29:10.)

כִּי אִם שְׂמַעְבִּיר אֶת הַפֶּקֶק – **odalépett Jákob és elgördítette.** – אַחֵי אִמּוֹ – Ahogyan az ember egy dugót húz ki – מֵעַל פִּי צְלוּחִית – a palack szájából; – לְהוֹדִיעָךְ – [azért közli ezt az Írás,] hogy tudassa velünk, – שֶׁכַּחוּ גְּדוּל – milyen nagy erejű volt [Jákob].

וַיִּשֶׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל, וַיִּשָּׂא אֶת קִלּוֹ וַיִּבְרַךְ. (בראשית כט, יא)

És megcsókolta Jákob Ráchelt, fölemelte hangját és sírt. (1Mózes 29:11.)

⁶⁹ Ezért kell várakoznunk, ezért nem indulatunk tovább legeltetni.

⁷⁰ Míg ugyanakkor a 3. versben úgy fordítja, hogy *umögándörin* (umögándörin), azaz jelen időben. Itt a pásztorok várják, hogy megérkezzenek a többiek, hogy majd velük együtt elgördíthessék a követ.

ויבך ...és sírt. – לפי שצפפה ברוח הקדש – Mert egy isteni látomás által előre látta, – שְׂאִינָה נִכְנָסָת עִמוּ לְקַבּוּרָה – hogy [Ráchel] nem vele együtt lesz eltemetve.⁷¹ – דָּבַר אַחַר – Egy másik magyarázat: – לְפִי שֶׁבָּא בְּיָדִים רִיקָנוּיּוֹת – [azért sírt] mert üres kézzel jött. – אָמַר אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אָבִי אָבָא – Azt gondolta: Nagyapám szolgája, Eliezer, – הָיוּ בְּיָדָיו נְזָמִים וְצַמִּידִים וּמְגֻדָּנוֹת – gyűrűket, karpereceket és finomságokat hozott magával,⁷² – וְאֲנִי אֵין בְּיָדִי כְּלוּם – nálam viszont nincs semmi. – לְפִי – [Ez pedig] azért [volt így], – שְׂרָדַף אֱלִיפָז בֶּן עֶשָׂו – mert Elifáz, Ézsau fia, üldözőbe vette őt (Jákobot), – וְהִשִּׁיגוּ – [mert] atyja megparancsolta, hogy végezzen vele, – וּלְפִי שֶׁגִּדַּל אֱלִיפָז בְּחִיקוֹ שֶׁל יִצְחָק – Ám mivel Elifáz Izsák ölén nőtt fel [azaz az ő hatása alatt], – מִשָּׁךְ יָדוֹ – tartózkodott [attól, hogy megölje a nagybátyját]. – אָמַר לוֹ – [Elifáz akkor] így szólt hozzá: – מָה אֶעֱשֶׂה לְצוּרֵי שָׁל – „Mitévő legyek atyám parancsát illetően?” – אָמַר לוֹ יַעֲקֹב – Jákob azt felelte neki: – וְהֶעֱנִי חֹשֵׁב כְּמַת – „Végyl el tőlem mindent, ami nálam van, – וַיִּגְדַּל יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אָחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן רַבָּקָה הוּא, וַתִּרְצַח וַתִּגְדַּל לְאָבִיהָ. (בראשית כט, יב)

És megmondta Jákob Ráchelnek, hogy ő atyjának vére és hogy Rebekának fia. És ő elfutott és megmondta atyjának. (1Mózes 29:12.)

קָרוֹב – **hogyan atyjának vére [szó szerint: fivére].**⁷³ – כִּמוֹ אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ – akár [az *áchim*] a „hiszen rokonok vagyunk”⁷⁴ [szövegrészben]. – וּמִדְּרָשׁוֹ – A [szöveg] midrási értelmezése:⁷⁵ – אִם לְרַמְאוֹת הוּא בָּא – [Jákob úgy értette:] „Ha ő [ti. Lábán] félre akar vezetni, – גַּם אֲנִי אָחִיו בְּרַמְאוֹת – akkor én is testvére vagyok a félrevezetésben”⁷⁶, – אִם הוּא – **akkor én is tisztességes ember,** – אִם הוּא אָדָם כָּשֵׁר הוּא – **akkor én is tisztességes Rebeka fia vagyok.**”

– és megmondta atyjának.⁷⁷ – לְפִי שֶׁאָמְרָה מָתָה – Azért, mert az anyja meghalt, – וְלֹא הָיָה לָהּ לְהַגִּיד אֶלֶּא לּוֹ – és nem volt kinek megmondania, csakis neki, [az apjának].

⁷¹ Ráchel Betlehemben lett eltemetve, amikor Jákob épp visszatérőben volt Lábántól (1Mózes 35:19., 48:7.).

⁷² 1Mózes 24:22., 53.

⁷³ De hiszen Jákob nem is volt Ráchel apjának fivére!

⁷⁴ Uo. 13:8. – Ezt Ábrahám mondta Lótnak, holott ők sem voltak fivérek.

⁷⁵ Midrás *Brésit rábá* 70:13; *Bává bátrá* 123a.

⁷⁶ Azaz én sem maradok adósa a félrevezetéssel.

⁷⁷ Miért nem anyjának mondta meg, ahogy korábban Rebeka tette? Lásd uo. 24:8.

וַיְהִי כִשְׁמַע לָבֵן אֶת שְׁמַע יַעֲקֹב בֶּן אָחִיתוֹ וַיִּרְץ לִקְרֹאתוֹ וַיַּחֲבֹק לוֹ וַיִּנְשָׁק לוֹ וַיְבִיֵּאֵהוּ אֶל בֵּיתוֹ, וַיִּסְפֹּר לְלָבֵן אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. (בראשית כט, יג)

És történt, hogy midőn Lábán Jákobnak, nővére fiának hírére vette, elébe futott, hogy üdvözölje, megölelte, megcsókolta és elvezette házába, és [Jákob] elbeszélte Lábánnak mindezeket a dolgokat. (1Mózes 29:13.)

elébe futott, hogy üdvözölje.⁷⁸ – אֶת גּוֹדְלוֹ – Azt gondolta, – שְׁהָרִי עֶבֶד הַבַּיִת – mivel a ház szolgálja [annak idején] – טְעוּנִים – tíz megrakott tevével érkezett ide.

megölelte.⁷⁹ – כִּשְׁלֹא רָאָה עֲמוּ כְלוּם – Amikor látta, hogy [Jákobnál] nincsen semmi, – אָמַר – azt gondolta magában: – שְׁמָא זְהוּבִים הֵבִיא – „Talán aranyakat hozott magával, – וְהֵנָּם בְּחִיקוֹ – és a kebelébe rejtette azokat.”

megcsókolta. – אָמַר – Azt gondolta: – שְׁמָא מְרַגְלִיּוֹת הֵבִיא – „Talán gyöngyöket hozott – וְהֵם בְּפִיו – és ott vannak a szájában.”

és [Jákob] elbeszélte Lábánnak. – וַיִּסְפֹּר לְלָבֵן – és hogy minden pénzét elvették tőle.⁸⁰ – אֶת אֲלָא מִתּוֹךְ אוֹנָס אַחִיר – Hogy csupán kényszerből jött, fivére [Ézsau] miatt, – וַיִּשְׁנֹטְלוּ מִמּוֹנוֹ מִמּוֹנוֹ – és hogy minden pénzét elvették tőle.⁸⁰

וַיֹּאמֶר לוֹ לָבֵן אַךְ עֲצָמִי וּבְשָׂרִי אִתָּהּ, וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים. (בראשית כט, יד)

És szólt hozzá Lábán: „Mindazonáltal csontom és húsom vagy te!” És nála maradt egy teljes hónapig. (1Mózes 29:14.)

Mindazonáltal csontom és húsom – אִין לִי – Azaz: „Így már nincs [okom] rá, – לְאִסְפָּךְ הַבֵּיתָה – hogy házamba fogadjalak, – הוֹאִיל וְאִין – de mivel rokonok vagyunk, – אֶטְפַּל בְּךָ חֹדֶשׁ יָמִים – eltűrlek [magamnál] egy hónapig.” – וְכֵן עָשָׂה – És így is tett. – וְאִם זֶה לֹא בְּחִנָּם – Ám ezt sem semmiért [tette], – שְׁהָיָה רוּעָה צֹאנוֹ – hiszen [Jákob] nyájának pásztora volt.

וַיֹּאמֶר לָבֵן לִיעֲקֹב הֲכִי אַחִי אִתָּהּ וְעַבְדְּתָנִי חִנָּם, הֲגִידָה לִי מַה מְשַׁכְּרָתְךָ. (בראשית כט, טו)

És szólt Lábán Jákobhoz: „Csak mert testvérem vagy, ingyen szolgálj engem? Mondd meg nekem, mi legyen a béred?” (1Mózes 29:15.)

⁷⁸ Miért volt Lábán ennyire izgatott?

⁷⁹ Mire véljük ezt a Jákob iránt tanúsított látszólagos szeretetet?

⁸⁰ Lásd a 11. vershez írt Rási-kommentárt.

הָכִי אָחִי אֶתָּה – Csak mert testvérem vagy. – לְשׁוֹן תִּימָה – [A הָכִי (*háchi*) a prefixumal] egy meglepett kérdés kifejezőeszköze: – וְכִי בְּשָׁבִיל שְׂאָחִי אֶתָּה – „Csak mert fivérem vagy, – תַּעֲבֹדֵנִי חִנָּם – ingyen kellene hogy dolgozz nekem?”

וַעֲבַדְתָּנִי – [ingyen] szolgálj-e engem.⁸¹ – כְּמוֹ וְתַעֲבֹדֵנִי – Ugyanazt jelenti, mint a *vótáávdéni*.⁸² – וְכֵן כָּל תְּבָהּ – Ugyanígy minden szó [esetében], – שְׂהִיא לְשׁוֹן – amely múlt időben van, – הוֹסִיף וַיִּוֹ בְּרֵאשֶׁה – ha kap egy ו-ot az elején, – וְהִיא לְהִבָּהּ – az jövő idejűvé alakítja át a szót.

וּלְלֶבֶן שְׁתֵּי בָנוֹת, שֵׁם הַגְּדֹלָה לְאָה וְשֵׁם הַקְּטָנָה רָחֵל. (בראשית כט, טז)

Lábánnak pedig volt két leánya: a nagyobbik neve Léa, a kisebbik neve pedig Ráchel. (1Mózes 29:16.)

וַעֲיֵנִי לְאָה רַכּוֹת, וְרַחֵל הִיְתָה יְפֹת תֹּאֵר וְיְפֹת מְרָאָה. (בראשית כט, יז)

Lea szemei gyengék voltak, Ráchel azonban szép alakú és szép arcú volt. (1Mózes 29:17.)

וַעֲיֵנִי לְאָה רַכּוֹת – Lea szemei gyengék voltak... – שְׂהִיְתָה סְבוּרָה – Mert korábban azt hitte, hogy – לְעֵלוֹת בְּגוֹרְלוֹ שֶׁל עֶשָׂו – Ézsau nyeri majd el, – וּבִוְכָה – s ezért [sokat] sírt. – שְׂהִיּוּ הֵלֵל אוֹמְרִים – Ugyanis mindenki azt mondogatta: – שְׁנֵי בָנִים – Rebekának van két fia, Lábánnak pedig két lánya; – הַגְּדֹלָה – az idősebbik lány [hozzámegy majd] az idősebbik fiúhoz, – וְהַקְּטָנָה לְקָטָן – a fiatalabbik lány [meg majd hozzámegy] a fiatalabbik fiúhoz.

...alakú... – הוּא צוֹרֵת הַפְּרֻצִיף – Az arc alakjára utal, – לְשׁוֹן יְתַאֲרֶהוּ בְּשֻׁרָה – mint abban a kifejezésben, hogy „...az alakot kivonalazza krétakővel”.⁸³ – קוֹנֵפִים – Ófranciául: *compas* (iránytű).⁸⁴

...arcú... – הוּא זֵי קְלִסְתָּר – Az arc kisugárzásának szépségére utal.

וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רָחֵל, וַיֹּאמֶר אֶעֱבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתָרְךָ הַקְּטָנָה. (בראשית כט, יח)

Jákov megszerette Ráchelt és így szólt: „Szolgállok neked hét évig Ráchelért, leányodért, a kisebbikért”. (1Mózes 29:18.)

...Szolgállok neked hét évig... – הֵם יָמִים אֲחֻדִּים – Ez az a „néhány nap”, – שְׂאָמְרָה לוֹ אָמוּ – amelyről az anyja beszélt neki: – וַיִּשְׁבַּת עִמּוֹ יָמִים

⁸¹ Az *עֲבַדְתָּנִי* (*ávádtáni*) múlt időben van.

⁸² Ami ugyanaz az ige, csak jövő időben.

⁸³ *Jesájá* 44:13.

⁸⁴ Nem teljesen világos, hogy a *compas* kifejezés hogyan kapcsolódik ide.

אָחָדִים – „Maradj nála néhány napig.”⁸⁵ – וְתִדַּע שְׂכֵן הוּא – És abból tudhatod, hogy ez így van, – שְׁהָרִי כְּתִיב – mert írva van: – וַיְהִי בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים – „...de neki csak néhány napnak tetszett...”⁸⁶

כָּל הַסִּימָנִים – ...Ráchelért, leányodért, a kisebbikért. – בְּרַחֵל בְּתֵךְ הַקְּטָנָה – Miért e részletezett jellemzés? – לְפִי שְׁהִיָּה יוֹדֵעַ בּוֹ – Azért, mert [Jákok] tudta, – שֶׁהוּא רַמָּאי – hogy [Lábán] csalafinta ember. – אָמַר לוֹ – Azt mondta hát neki: – אֶעֱבְדְךָ בְּרַחֵל – „Dolgozom neked Ráchelért, – וְשָׁמָא תֹאמַר – és nehogy azt állítsd, – רַחֵל אַחֶרֶת מִן הַשּׁוֹק – [hogy] egy másik Ráchelre [gondolok], [valakire] az utcáról, – תִּלְמוּד לֹאמַר בְּתֵךְ – ezért mondom: »leányodért.« – וְשָׁמָא תֹאמַר – És nehogy azt mondd: – וְאֶקְרָא שְׁמָה רַחֵל – »Megváltoztatam Lea nevét, – וְאֶקְרָא שְׁמָה רַחֵל – és Ráchelnek fogom nevezni«, – תִּלְמוּד לֹאמַר הַקְּטָנָה – ezért mondom: »a kisebbikért.«” – וְאֶף עַל פִּי כֵן לֹא הוֹעִיל – Mindezek ellenére kár volt a fáradságért, – שְׁהָרִי רַמָּהוּ – mivel [végül Lábán mégis csak] rászedte őt.

וַיֹּאמֶר לְבֶן טוֹב תִּתֵּי אֹתָהּ לְךָ מִתֵּתִי אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר, שְׂכָה עִמָּדִי. (בראשית כט, יט)

És mondta Lábán: Jobb, ha neked adom őt, mintha adom őt más férfinak; maradj nálam. (1Mózes 29:19.)

וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים, וַיְהִי בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ. (בראשית כט, כ)

És szolgált Jákok Ráchelért hét évig; és olyanok voltak szemeiben, mint egynéhány nap, mivelhogy szerette őt. (1Mózes 29:20.)

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבֶן הָבָה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמִי, וְאֶבֹּאֶה אֵלֶיךָ. (בראשית כט, כא)

És Jákok szólott Lábánnak: „Add ide feleségemet, mert időm kitelte; hadd menjek be hozzá”. (1Mózes 29:21.)

מָלְאוּ יָמִי – időm kitelte.⁸⁷ – שְׁאֲמַרְהָ לִי אִמִּי – [A *jomáj* azokra a napokra utal,] amelyekről anyám beszélt nekem. – וַעֲוֹד מָלְאוּ יָמִי – A *málu jomáj* egy másik magyarázata: – שְׁהָרִי אֲנִי בֶן שְׁמוֹנִים וְאַרְבַּע שָׁנָה – „Hiszen íme, én már nyolcvannégy éves vagyok, – וְאִימְתִי אֶעֱמִיד שָׁנִים עֶשְׂרִי שְׁבָטִים – és [ha nem adod hozzám Ráchelt,] mikor alapozom meg a tizenkét törzset?” – וַזֶּהוּ שְׁאֲמַר – Erre gondolt, amikor azt mondta: – וְאֶבֹּאֶה אֵלֶיךָ – „hadd menjek be hozzá.” – וְהֵלֵא קֵל שְׁבַקְלִים – Mert [amúgy] még a legalantasabb ember – אֵינוֹ אוֹמַר כֵּן – sem fejezné ki magát ily módon. – אֶלָּא

⁸⁵ 1Mózes 27:44.

⁸⁶ Uo. 29:20.

⁸⁷ Onkelosz ezt úgy fordítja, hogy „Elvégeztem a munkám.” Rási azonban nem ért egyet ezzel.

להוליד תולדות – Ő azonban az utódnemzést mint célt [szem előtt tartva] – אָמַר בֶּן – beszélt így.⁸⁸

וַיֹּאמֶר לָבָן אֶת כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּהּ. (בראשית כט, כב)

Erre egybegyűjtötte Lábán a helység összes embereit és csinált lakomát.
(1Mózes 29:22.)

וַיְהִי בְעָרֵב וַיִּקַּח אֶת לֵאָה בְּתוֹ וַיָּבֵא אֶתָּהּ אֵלָיו, וַיָּבֵא אֵלֶיהָ. (בראשית כט, כג)

És volt este, vette leányát, Leát és bevitte őhozzá; ő pedig bement hozzá. (1Mózes 29:23.)

וַיִּתֵּן לָבָן לָהּ אֶת זֶלְפָּה שִׁפְחָתוֹ, לְלֵאָה בְּתוֹ שִׁפְחָהּ. (בראשית כט, כד)

És Lábán odaadta neki Zilpót, az ő szolgálóját, Léa lányának szolgálóul.
(1Mózes 29:24.)

וַיְהִי בִּבְקָר וַהֲגֵהּ הוּא לֵאָה, וַיֹּאמֶר אֶל לָבָן מַה זֹאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרַחֵל עֲבָדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רָמִיתָנִי. (בראשית כט, כה)

És történt, hogy midőn reggel lett, látta, hogy íme Lea az; és szólt Lábánhoz: „Mit tettél velem? Nem Ráchelért szolgáltam-e nálad, miért csaltál meg?” (1Mózes 29:25.)

És történt, hogy midőn reggel lett, látta, hogy íme Lea az...⁸⁹ – אָבֵל בְּלֵילָהּ לֹא הִיְתָה לֵאָה – De az éjjel nem Lea volt az, [azaz nem tudta Leaként azonosítani a lányt]! – לָפִי שָׁמַסְר יַעֲקֹב סִמְנִים לְרַחֵל – Jákob ugyanis korábban [bizonyos] jeleket adott Ráchelnek, [hogyan azok révén majd azonosíthassa őt,] – וַיִּשְׂרָאֵלָהּ רַחֵל – és amikor Ráchel látta, – הוּא לֵאָה – hogy Leát viszik be [Jákobhoz], – אָמְרָה – azt gondolta: – עֲכָשׁוּ תִפְלֵם אַחֲוֹתִי – „Nővérem most meg fog szégyenülni,” – עֲמָדָה וּמְסָרָהּ לָהּ אוֹתָן סִמְנִים – [mire] készséggel átadta neki azokat a jeleket.

וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוֵמֵנוּ, לְתַתּוֹת הַצְּעִירָה לְפָנֵי הַבְּכִירָהּ. (בראשית כט, כו)

És mondta Lábán: Nem tesznek úgy a mi helységünkben, hogy odaadják az ifjabbikat az idősebb előtt. (1Mózes 29:26.)

⁸⁸ Jákob ugyanis tudta, hogy az ő küldetése Izrael tizenkét törzsének megalapozása.

⁸⁹ Miért nem jött rá erre Jákob már korábban?

מִלֵּא שָׁבַע זֹאת, וְנִתְּנָה לְךָ גַם אֵת זֹאת בְּעֶבְדְּךָ אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שְׁבַע שָׁנִים אַחֲרָיוֹת.
(בראשית כט, כז)

Töltsd ki ennek a hetét, akkor odaadjuk neked amaszt is azért a szolgálatért, amelyet szolgálsz nálam még hét évig. (1Mózes 29:27.)

מִלֵּא שָׁבַע זֹאת – Töltsd ki ennek a hetét. – דְּבוּק הוּא – [A *svuá* szó] birtokos szerkezetben áll, – שְׁבֻעַ שָׁל זֹאת – mivel *svá*-val van vokalizálva (ש), – וְהֵן שְׁבַעַת יְמֵי הַמַּשְׁתָּה – [minélfogva azt jelenti, hogy] ennek [a nőnek] a hét napját, – בְּגִמְרָא יְרוּשְׁלַמִּית בְּמוֹעֵד קָטָן – [Forrás:] Jeruzsálemi Talmud, *Moéd kátán* traktátusa⁹⁰. – וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שְׁבֻעַ מִמֶּשׁ – Nem lehet azt mondani, [hogy] egy tényleges [naptári] hétre [utal]⁹¹, – שָׁאֵם כֵּן – mivel ha így lenne, – הִיא צָרִיף לְנֶקֶד בְּפִתְחֵי הַשִּׁי"ן – akkor a *ש*-t *pátách kámác*-cal kellett volna vokalizálni⁹², – כְּדִכְתִּיב – amint írva van: – שְׁבַעַת שְׁבֻעוֹת תִּסְפָּר לְךָ – „[*sivá*]⁹³ Hét hetet számlálj magadnak.”⁹⁴ – אֶלֶּא שְׁבַעַת – Következésképp a *sávuá* csakis egy hét[napos periódust] jelenthet. – שִׁטְיִינָא בְּלַעַז – Ófranciául *septaine*.

לְךָ וְנִתְּנָה לְךָ – akkor odaadjuk neked. – לְשׁוֹן רַבִּים – [Ez itt] a többes számú alak [oda fogjuk adni], – כְּמוֹ נִרְדָּה וְנִבְלָה – akárcsak a „Nosza, szálljunk le és zavarjuk össze”⁹⁵ – וְנִשְׂרָפָה – vagy a „Nosza, [vessünk vályogot] (*vöniszröfá*) és égessük”⁹⁶ [szövegrészekben]. – אַף זֶה לְשׁוֹן וְנִתְּנָה – Itt is, mintha [a *vönitná*] helyett] וְנִתְּנָה (*vönitén*) állna.

גַּם אֵת זֹאת – amaszt is. – מִיָּד לְאַחַר שְׁבַעַת יְמֵי הַמַּשְׁתָּה – Rögvest a lakodalom hét napját követően, – וְתַעֲבֹד לְאַחַר נְשׂוֹאֵיָהּ – és megdolgozhatsz [érte], miután [őt is] elvetted.

וַיַּעַז יַעֲקֹב כֵּן וַיְמַלֵּא שְׁבַעַת זֹאת, וַיִּתֵּן לוֹ אֵת רְחֵל בְּתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה. (בראשית כט, כח)

⁹⁰ 1:7.

⁹¹ Minélfogva a שְׁבַעַת זֹאת (*svuá zot*) azt jelentené, hogy „ezt a hetet,” nem pedig azt, hogy „ennek a hetét”.

⁹² A שְׁבֻעַ (*sávuá*) ugyanis azt jelenti: „(egy) hét”, a שְׁבַעַת (*svuá*) viszont azt, hogy „(vminek/vkinek) a hete”.

⁹³ שְׁבַעַת (*sivá*): hímnem; שְׁבַע (*sevá*): nőnem.

⁹⁴ 5Mózes 16:9. Azaz, ha Lábán azt akarta volna mondani, hogy שְׁבֻעַ (*sávuá*) [„egy hetet”], akkor ez nyelvtanilag helyesen úgy szerepelt volna, hogy שְׁבֻעַ זֶה (*sávuá ze*) [„ezt a hetet”], hímnemben.

⁹⁵ 1Mózes 11:7.

⁹⁶ Uo. 3.

És Jákob úgy tett; kitöltötte emennek a hetét is azt neki adta Ráchelt, a leányát őneki feleségül. (1Mózes 29:28.)

וַיִּתֵּן לְבֶן לְרַחֵל בְּתוֹ אֶת בְּלֵהָה שְׁפָחָתוֹ, לָהּ לְשִׁפְחָהּ. (בראשית כט, כט)

És odaadta Lábán Ráchelnek, az ő leányának Bilhót, az ő szolgálóját, őneki szolgálóul. (1Mózes 29:29.)

וַיָּבֵא גַם אֶל רַחֵל וַיֵּאָהֵב גַּם אֶת רַחֵל מִלֵּאָה, וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שְׁבַע שָׁנִים אַחֲרֹת. (בראשית כט, ל)

És bement Ráchelhez is, és jobban szerette Ráchelt, mint Leát; és szolgált nála még hét évig. (1Mózes 29:30.)

אֲחֵרֹת הַקִּישׁוֹן – [A Tóra] összehasonlítja az újabb [hét évet] – לְרֵאשׁוֹנוֹת – az első [hét évvel]. – מִה רֵאשׁוֹנוֹת – בְּאֵמֻנָה – Amiképpen [Jákob] az első [hét évet is] hűséggel [leszolgált], – וְאֵף עַל פִּי – הָאֲחֵרֹנוֹת בְּאֵמֻנָה – ugyanúgy az újabb [hét évet is] hűséggel [szolgált le], – שִׁבְרָמְאוֹת בָּא עָלָיו – dacára annak, hogy [Lábán] csaló módon bánt vele.

וַיֵּרָא יְהוָה כִּי שָׁנְאוֹהָ לְאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ, וַרַחֵל עָקְרָה. (בראשית כט, לא)

Az Örökkévaló pedig látta, hogy Lés gyűlölt és megnyitotta méhét; Ráchel pedig magtalan volt. (1Mózes 29:31.)

וַתַּהַר לְאָה וַתֵּלֵד בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן, כִּי אָמְרָהּ כִּי רָאָה יְהוָה בְּעֵנָיִי כִּי עָתָה יֵאָהֱבֵנִי אִישִׁי. (בראשית כט, לב)

És viselős lett Lea, fiút szült és elnevezte Reuvénnek, mert mondta: „Bizony meglátta az Örökkévaló nyomorúságomat, bizony most szeretni fog a férjem”. (1Mózes 29:32.)

בֹּלְעֵינֵינוּ – רַבּוֹתֵינוּ פָּרְשׁוּ – **...és elnevezte Reuvénnek...** – וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן – így magyarázták:⁹⁸ – אָמְרָהּ – [Lea] azt mondta: – רְאוּ מִה בֵּין בְּנֵי – „Nézd csak (ראו – reu) a különbséget az én fiam (בֶּן – vén) között – לְבֶן חָמִי – és apósom fia (Ézsau) között, – שִׁמְכַר אֶת הַבְּכוֹרָה לְיַעֲקֹב – aki [önszántából] eladta elsőszülöttségi jogát Jákobnak [és ennek ellenére meg akarta ölni öccsét], – וְזֶה לֹא מִכְרָה לְיוֹסֵף – míg

⁹⁷ Az אַחֲרֹת (áchérot) itt fölöslegesnek tűnik.

⁹⁸ A Reuvén név értelmét mintha összetett szó lenne, és mint egy a jövőbeli eseményekre utalna.

ellenben ez (Reuven) nem adta azt el Józsefnek⁹⁹, – וְלֹא עָרַעַר עָלָיו – és nem is próbált neki ártani. – וְלֹא עוֹד שָׁלַא עָרַעַר עָלָיו – Sőt nem csak, hogy nem próbált neki ártani, – אֲלָא שִׁבְקַשׁ לְהוֹצִיאֹ מִן הַבּוֹר – de még meg is próbálta kiszabadítani őt a veremből [miután bátyjai odahajították].¹⁰⁰

וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר כִּי שָׁמַע יְהוָה כִּי שָׁנוּאָה אֲנֹכִי וַיִּתֵּן לִי גַם אֵת זֶה, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן. (בראשית כט, לג)

Újra fogant és fiat szült és mondta: Mert meghallotta az Örökkévaló, hogy gyűlöltem vagyok, azért adta nekem ezt is; és elnevezte Simonnak. (1Mózes 29:33.)

וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר עֲתָה הִפַּעַם יִלְוָה אִישִׁי אֵלַי כִּי יִלְדֶתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָּנִים, עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ לֵוִי. (בראשית כט, לד)

Újra viselős lett, fiút szült s mondta: „Most már ragaszkodni fog hozzám az én férjem, mert szültem neki három fiút”, ezért elnevezte őt Lévinek. (1Mózes 29:34.)

Most már ragaszkodni fog hozzám az én férjem.¹⁰¹ – וַיִּוְדְעוּת שְׁשָׁנִים עָשָׂר – Mivel az ősanák prófétaok voltak – לְפִי שֶׁהֵאֱמָהוּת נְבִיאֹת הָיוּ וְאַרְבַּע נָשִׁים – és tudták, hogy tizenkét törzs ered majd Jákobtól – וְיִצְחָק מִיֶּעֱקֹב – és, hogy négy asszonyt fog elvenni, – אֶמְרָה – [Lea ezért] azt mondta: – מֵעַתָּה – וְיִשָּׂא – „Mostantól [a férjem] nem fog többé bírálni engem, – אֵין לוֹ פְּתֻחוֹן פֶּה עָלַי שֶׁהָרִי – mivel teljesítettem a gyermek[vállalásban] rám eső teljes részt.”¹⁰²

– **ezért.**¹⁰³ – **עַל כֵּן** – Akivel [ti. amelyik törzzsel] kapcsolatban az (ál kén) kifejezést használja [a Szentírás], – מְרֻבָּה בְּאַכְלוּסִין – [annak a törzsnek] nagyszámú népessége volt, – חוּץ מִלֵּוִי – Lévi [törzsének] kivételével, – מֵחַוֵּץ מִכֻּלָּה בְּהֵם – mert őket megtizedelte a Frigyláda.¹⁰⁴

⁹⁹ S József mégis két törzs (Efrájim és Menasse) atyja volt, pedig csupán egy elsőszülöttnek van joga két résznyihez atyja örökségéből (5Mózes 21:17.).

¹⁰⁰ Lásd 1Mózes 27.

¹⁰¹ Miért „most már”, szemben a másik két szüléssel?

¹⁰² Ugyanis ha a leendő négy feleség egyenlően veszi ki a részét a gyermekszülésből, akkor mindegyikre három (fiú)gyermek kell, hogy jusson.

¹⁰³ Mi a jelentősége annak a ténynek, hogy az **עַל כֵּן** (ál kén) kifejezést egyedül Lévi, Jehuda és Dán elnevezésekor használja a Szentírás?

¹⁰⁴ Ugyanis gyakran előfordult, hogy a Frigyláda szállítása közben egyes léviták nem törődtek megfelelő módon a szentségével, s ez a veszítüket okozta.

קָרָא שְׁמוֹ לְוֵי – elnevezte őt Lévinek. – כְּכֹלֵם כְּתִיב וּתְקָרָא – Mindnyájukkal [ti. a fiúkkal] kapcsolatban az áll [a Szentírásban]: „*vátikrá*¹⁰⁵,” – קָרָא בּוֹ קָרָא – ezzel [a fiúval] kapcsolatban viszont az szerepel: *kará*¹⁰⁶. – וַיֵּשׁ מִדְּרַשׁ אֲנָדָה – Van [ennek] egy midrási magyarázata – בְּאֵלֶה הַדְּבָרִים רַבָּה – a *Dvárím rábában*, – שְׁשַׁלַּח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ – הוא גְּבִרְיָאֵל – miszerint az Örökkévaló elküldte Gábiel [arkangyalt], – וַהֲבִיאוּ לְפָנָיו – aki elhozta őt [ti. Lévit] az Ő színe elé, – וּקָרָא לוֹ שֵׁם זֶה – és Ő adta [Lévinek] ezt a nevet – וַיִּתֵּן לוֹ עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע מִתְּנֻת כְּהֵנָה – és adta neki a papság huszonnégy ajándékát¹⁰⁷. – וַעַל שֵׁם שְׁלֹוּהוּ בְּמִתְּנֻת – És mivel [Gábiel] „elkísérte” [liváhu] őt az ajándékokkal, – קָרָאוּ לְוֵי – Lévi-nek [kísértnek] nevezte el.

וַתֵּהָר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדָה אֶת יְהוָה עַל כֵּן קָרָאתָ שְׁמוֹ יְהוּדָה, וַתַּעֲמַד מִלְּדוֹת.
(בראשית כט, לה)

Újra viselős lett, fiút szült és mondta: „Most hálát adok az Örökkévalónak”; ezért elnevezte őt Jehudának. És többet nem szült.
(1Mózes 29:35.)

הַפַּעַם אוֹדָה – Most hálát adok.¹⁰⁸ – שְׁנִטְלֵתִי יוֹתֵר מִחֻלְקִי – „Mivel többet kaptam annál, mint amennyi a részem, – מַעֲתָה יֵשׁ לִי לְהוֹדוֹת – ezért hálásnak kell lennem.”

וַתֵּרָא רַחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶא רַחֵל בְּאַחֲתָהּ, וַתֹּאמֶר אֵל יַעֲקֹב הֲבָה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי. (בראשית ל, א)

És midőn Ráchel látta, hogy ő nem szült gyermeket Jákobnak, irigykedni kezdett Ráchel az ő nővérére, és szólt Jákobhoz: „Adj nekem gyermekeket, mert ha nem, meghalok”. (1Mózes 30:1.)

וַתִּקְנֶא רַחֵל בְּאַחֲתָהּ – ...irigykedni kezdett Ráchel az ő nővérére... [Nem Lea sorsát irigyelte, hanem] – קָנְאָה בְּמַעֲשֵׂי הַטּוֹבִים – Irigyelte a jócselekedeteit. – אָמְרָה – Azt gondolta magában: – אֲלוּלִי שֶׁצָּדְקָה מִמֶּנִּי – „Ha nem lenne erényesebb nálam, – לֹא יִקְתָּה לְבָנִים – nem érdemelné ki, hogy gyermekeket szüljön.”¹⁰⁹

¹⁰⁵ „és elnevezte” (nőnemben).

¹⁰⁶ „elnevezte” (hímnemben).

¹⁰⁷ Ezek a *Bává kámá* 110b-ben vannak felsorolva.

¹⁰⁸ Miért érezte úgy Lea, hogy ezért a fiúért külön köszönetet kell mondania?

¹⁰⁹ Egy másik ember tulajdonságainak irigylése nem csak hogy megengedett, de kívánatos is, mivel ösztönzően hat az ember saját fejlődésére. Éppen ezért Jákob válaszában nem találjuk, hogy megróttá volna az irigysége miatt.

– וכי כָּךְ עָשָׂה אָבִיךָ לְאִמְךָ – **...Adj nekem...**¹¹⁰ – הֲבָה לִי – [Ráchel burkoltan a következőre célzott:] „Vajon atyád így viszonyult anyádhoz? – וְהֲלֹא הִתְפַּלֵּל עָלֶיךָ – Vajon nem imádkozott érte?”

– לְמִי שָׁאִין לוֹ בָּנִים – Innét tudjuk, – **...meghalok.** – מִכַּאֵן – **מֵתָה אָנֹכִי** – akinek nincs gyermeke, – שָׁחֲשׁוּב כְּמֵת – úgy tekintik, mintha halott lenne.

וַיַּחַר אַף יַעֲקֹב בְּרַחֵל, וַיֹּאמֶר הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן. (בראשית ל, ב)

És felgerjedt Jákob haragja Ráchel ellen, és szólt: „Vajon Isten alatt vagyok-e én, aki megvonta tőled méhednek gyümölcsét?” (1Mózes 30:2.)

– וכי בְּמִקוּמוֹ אֲנִי – **...Vajon Isten alatt vagyok-e én...** – הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי – [A הִתַּחַת (alatt) itt azt jelenti:] „Vajon az Ő helyében vagyok én?”

– אֵת אוֹמְרֵת שְׂאֵעָשָׂה כְּאָבָא – **...aki megvonta tőled...** – אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּךָ – „Azt mondod [nekem], hogy tegyek úgy, mint az apám – אֲנִי אֵינִי כְּאָבָא – de én nem vagyok olyan [helyzetben], mint az apám. – אָבָא לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים – Apámnak nem volt gyermeke, – אֲנִי יֵשׁ לִי בָּנִים – nekem viszont van gyermekem. – מִמֶּךָ מָנַע – Tőled vonta meg [Isten a gyermekáldást], – וְלֹא מִמֶּנִּי – nem tőlem.”

וַתֹּאמֶר הֲנֵה אֲמַתִּי בְלֶהָה בֹּא אֵלַיָּה, וְתִלֵּד עַל בְּרַפִּי וְאֶבְנָה גַם אָנֹכִי מִמֶּנָּה. (בראשית ל, ג)

És ő szólt: „Itt van szolgálóm Bilha, menj be hozzá, és szüljön ő az én térdemen, hogy én is megépüljek általa”. (1Mózes 30:3.)

– עַל בְּרַפִּי – **az én térdemen.** – [Ez úgy értendő,] ahogyan Onkelosz fordítja: – וְאֵנָּה אֶרְבִּי – „És én majd felnevelem [a gyermekeket, akiket szülni fog].”

– מִי אָכָר לֵאמֹר – **hogy én is megépüljek.** – מִהוּ גַם – Mi akar jelenteni itt ez a גַם (gám) [„is”]? – אֶמְרָהּ לוֹ – [Ráchel] azt mondta neki: – וְזִקְנָךְ אֶבְרָהָם – „Nagyapádnak, Ábrahámnak, – הָיוּ לוֹ בָּנִים מִהָגֵר – gyermekei születtek Hágártól, – וְהָיָה שָׂרָה – Sára – כְּנִגְדָּךְ – [de] ő [mégis] erőfeszítéseket tett, [azaz közbenjárt] – וְהָיָה מִתְּנִי – Sára érdekében.¹¹¹ – אָמַר לָהּ – Jákob [erre] azt felelte neki: – וְזִקְנָתִי הַכְּנִיסָה צְרָתָהּ לְבֵיתָהּ – „Nagyanyám (Sára), társfeleséget hozott a házába.” – אֶמְרָהּ לוֹ – [Mire Ráchel] azt válaszolta: – אִם הֵדָבָר הַזֶּה מְעַכֵּב – „Ha ez az akadálya [annak, hogy gyermekeim szülessenek], – הֲנֵה אֲמַתִּי – »itt van szolgálóm...«”

– כְּשָׂרָה – **hogy én is megépüljek általa.** – וְאֶבְנָה גַם אָנֹכִי מִמֶּנָּה – Miképpen [annak idején] Sára.

וַתִּתֵּן לוֹ אֵת בְּלֶהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה, וַיִּבֹּא אֵלַיָּה יַעֲקֹב. (בראשית ל, ד)

¹¹⁰ De hát mit tehetett Jákob?

¹¹¹ Vagyis imádkozott érte.

És odaadta neki Bilhót, az ő szolgálóját feleségül; és Jákob bement hozzá. (1Mózes 30:4.)

ותַּהַר בְּלֵהָה וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֶּן. (בראשית ל, ה)

És fogant Bilhó és fiát szült Jákobnak (1Mózes 30:5.)

וַתֹּאמֶר רָחֵל דְּנַנִּי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן לִי בֶן, עַל כֵּן קָרָאתָ שְׁמוֹ דָּן. (בראשית ל, ו)

És szólt Ráchel: „Ítélt felőlem Isten, hallgatott is szavamra és adott nekem fiút”. Ezért elnevezte Dánnak. (1Mózes 30:6.)

דְּנַנִּי וְחִיבֵנִי – Megítélt és bűnösnek talált. – דְּנַנִּי אֱלֹהִים – [Megítélt,] és ártatlannak talált.¹¹²

ותַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בְּלֵהָה שְׁפַחַת רָחֵל, בֶּן שְׁנֵי לְיַעֲקֹב. (בראשית ל, ז)

Újra fogant és szült Bilhó, Ráchel szolgálója második fiút Jákobnak. (1Mózes 30:7.)

וַתֹּאמֶר רָחֵל נִפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי עִם אַחֲתַי גַּם יָכַלְתִּי, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי. (בראשית ל, ח)

És szólt Ráchel: „Istenhez ragaszkodva küzdöttem, hogy olyanná váljak, mint nővérem, és diadalmaskodtam is”. Ezért elnevezte Naftálinak. (1Mózes 30:8.)

נִפְתּוּלֵי אֱלֹהִים – Istenhez ragaszkodva. – מְנַחֵם בֶּן סְרוּק פָּרְשׁוּ בְּמַחְבֵּרַת – Menáchem ben Szruk¹¹³ úgy magyarázza [a נִפְתּוּלֵי (náftulé) szót] a *Máchberet*-ben, – צָמִיד פְּתִיל – [mint aminek ugyanaz a gyökere, mint a פְּתִיל (pátíl) szónak] a *cámíd pátíl*¹¹⁴ [„szoros fődél” szókapcsolatban]. – חֲבוּרִים מֵאֵת הַמְּקוֹם – [Versünkben a következőt jelenti:] „Istentől eredő szoros kötelékeim révén – נִתְחַבַּרְתִּי עִם אַחֲוֹתַי – csatlakoztam nővéremhez,¹¹⁵ – לְזָכוֹת לְבָנִים – kiérdekelve a gyermekáldást.” – וְאָנִי לְשׁוֹן עֵקֶשׁ – Én [azonban] úgy magyarázom ezt [a szót, mint amelynek] – מִפְּרִשׁוֹ וּפְתִילְתּוֹל – az ikés *uftáltol*¹¹⁶ [„Konok és álnok” szókapcsolat (*uftáltol*) szavával van közös gyökere]. – נִתְעַקְשְׁתִּי וְהִפְצַרְתִּי – [Versünkben a következőt jelenti:] „Konokul

¹¹² Azaz meddővé tett, de most mégis fiút ad nekem szolgálóm révén.

¹¹³ Tizedik századi spanyol lexikográfus, *Máchberet*, egy bibliai héber szótár összeállítója.

¹¹⁴ 4Mózes 19:15.

¹¹⁵ Azaz kivívtam a vele való egyenrangúságot.

¹¹⁶ 5Mózes 32:5.

esdekeltem – פְּצִירוֹת וַנִּפְתּוּלִים הִרְבָּה לְמַקּוֹם – sok-sok kízó esdekléssel Istenhez, – להיות שְׁנָה לְאַחֹתִי – hadd váljak egyenlővé nővéremmel.”

גַּם יָלַחְתִּי – és diadalmaskodtam is. – הֵסָכִים עַל יָדִי – [Jelentése:] „Hajlandó volt elfogadni [esdekléseimet].” – וְאוֹנְקָלוֹס תַּרְגָּם לְשׁוֹן תְּפִלָּה – Onkelosz [a *náftulé* szót] a תְּפִלָּה (*tfilá*) [„ima”] kifejezésből magyarázza: – נִפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּחְתִּי – „Istenhez ragaszkodva küzdöttem,” – בְּקִשׁוֹת – [azaz] „Sok-sok fohással [imádkoztam Istenhez], – הַחֲכִיבוֹת לְפָנָיו – melyek kedvesek voltak Számára. – נִתְקַבְּלְתִּי וְנִעְתַּרְתִּי – Elfogadtatásra leltem és [imáim] választ nyertek, – כְּאַחֹתִי – akárcsak nővérem [esetében].”

נִפְתַּחְתִּי – hogy olyanná váljak. – נִתְקַבְּלָה תְּפִלָּתִי – [Jelentése:] „Imám elfogadtatott.”¹¹⁷ – וּמִדְּרַשׁ אַגְדָּה יֵשׁ רַבִּים – Számos midrás magyarázat [is] létezik, – בְּלִשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן – amelyek szóösszevonással [magyarázzák a *niftálti* szót].

וַתֵּרָא לְאֵה כִּי עִמְדָה מְלֻדָּת, וַתִּקַּח אֶת זֶלְפָּה שֶׁפַחְתָּה וַתִּתֵּן אֶתָּהּ לְיִצְעָק בְּאִשָּׁה. (בראשית ל, ט)

És látta Léa, hogy nem szül többet, vette Zilpót, az ő szolgálóját és odaadta őt Jákobnak feleségül. (1Mózes 30:9.)

וַתֵּלֶד זֶלְפָּה שֶׁפַחְתָּ לְאֵה לְיִצְעָק בֶּן. (בראשית ל, י)

És Zilpa, Lea szolgálója, szült Jákobnak fiút. (1Mózes 30:10.)

וַתֵּלֶד זֶלְפָּה – Zilpa... szült. – בְּכֻלָּן – Az összes többi [feleséggel] kapcsolatban – נֶאֱמַר הָרִיוֹן – említi [a szöveg] terhességüket, – חוּץ מִזֶּלְפָּה – kivéve Zilpa esetében, – לְפִי שֶׁהִיְתָה בַּחוּרָה מִכֻּלָּן – mivel ő volt a legfiatalabb közöttük, – וְתִינוּקָת בְּשָׁנִים – életkora szerint [még] gyermek, – וְאִין הָרִיוֹן נִכְרָ בָּהּ – és terhessége ezért nem volt észrevehető.¹¹⁸ – נִתְּנָה לְבֶן לְאֵה – adta Lábán [Zilpát] Leának, – שְׁלֹא יָבִין – hogy [Jákob] ne tudja, – הֵיךְ לְאֵה לֹא אֶת לְאֵה – hogy [valójában] Leát viszik be hozzá, – שֶׁכֵּךְ מִנְהַג – ugyanis az volt náluk a szokás, – לִתֵּן שֶׁפַחָה הַגְּדוּלָּה לְהַגְּדוּלָּה – hogy az idősebb szolgálót adták az idősebb [nővérmek] – וְהַקְטָנָה לְהַקְטָנָה – és a fiatalabb szolgálót a fiatalabb [nővérmek].

וַתֹּאמֶר לְאֵה בְּגַד כֹּה גָד, וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גָד. (בראשית ל, יא)

És szólt Lea: „Megjött a szerencse!” És elnevezte Gádnak. (1Mózes 30:11.)

¹¹⁷ S így olyanná váltam [mint nővérem, Lea].

¹¹⁸ Akkor hát Lábán fiatalabbik szolgálóját miért Leának, az idősebb nővérmek adta?

בא מְזֶל טוֹב – Megjött a szerencse! – [Jelentése:] Jó szerencse érkezett, – **כְּמוֹ גֵר גָּדִי וְסָנוּק לָא** – mint a „Mutatkozzék meg szerencsém, és sose merüljön ki”¹¹⁹ [formulában]. – **וְדוֹמָה לוֹ** – Hasonlít még ehhez [a **לָגַד (lágád)**] a – **וּמְדַרֵּשׁ** – „szerencseistennek terítetek asztalt”¹²⁰ [szövegrészben]. – **וְהַעֲוֹרְכִים לָגַד שֶׁלְחָן** – A midrási értelmezés szerint – **שֶׁנּוֹלַד מֵהוּל** – [Gád] körülmetélten született¹²¹, – **כְּמוֹ גֵדוֹ אֵילָנָא** – mint [a *godu*] a „Vágjátok ki ezt a fát”¹²² [szövegrészben]. – **וְלֹא יָדַעְתִּי** – Nem tudom, – **עַל מָה נִכְתְּבָה תְּבָה אַחַת** – hogy [a *bágád*] miért van egybeírva. – **דְּבָר אַחֵר** – Egy másik magyarázat arra vonatkozóan, – **לְמָה נִקְרְאָת תְּבָה אַחַת** – hogy miért kell egy szónak (*bágád*) olvasni – **כְּגַד** – [mert ez így] hűtlenségre, hitszegésre utal; – **כְּמוֹ בְּגִדְתָּ בִּי** – [Mintha csak Lea azt mondta volna Jákobnak]: „Hűtlen voltál hozzám, – **כְּשֶׁבָאתָ אֵל שִׁפְחָתִי** – amikor feleségül vetted szolgálómat, – **כְּאִישׁ שֶׁבָגַד** – mint az a férfi, aki hűtlenné válik ifjúkora asszonyához.”

וַתֵּלֶד זֶלְפָּה וְזָלְפָה שִׁפְחַת לֵאָה בֵּן שְׁנֵי לִיעָקֹב. (בראשית ל, יב)

És szült Zilpó, Léa szolgálója, második fiút Jákobnak. (1Mózes 30:12.)

וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאִשְׁרֵי כִּי אֲשֶׁרוּנִי בְּנוֹת, וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֲשֶׁר. (בראשית ל, יג)

És mondta Léa: Boldogságom ez, mert boldognak mondanak engem a leányok: és elnevezte Ásérnek. (1Mózes 30:13.)

וַיֵּלֶף רְאוּבֵן בְּיָמֵי קִצְיֵר חֲטִיִּם וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בְּשֹׁדֵה וַיָּבֵא אֹתָם אֵל לֵאָה אָמוֹ, וַתֹּאמֶר רַחֵל אֵל לֵאָה תִּנִּי נָא לִּי מְדוּדָאֵי בְּנֵהּ. (בראשית ל, יד)

És kiment Reuvén a búzaaratás napjaiban, és talált a mezőn mandragóra-bogyót, elvitte anyjához Leához. És szólt Ráchel Leához: „Adj nekem, kérlek, fiadnak mandragóráiból”. (1Mózes 30:14.)

וְהִגִּיד שִׁבְחֵן שֶׁל שְׁבָטִים – A Törzsek (Jákob gyermekei) dicséretéről szót ejtendő [kerül ez említésre]. – **וְשַׁעַת** – ő mégsem Aratás ideje volt, [amikor sok a gabona,] – **וְלֹא פָשַׁט יָדוֹ בְּגִזָּל** – és gabonát vagy árpát nyújtotta ki a kezét, hogy lopjon, – **וְלִהְבִּיא חֲטִיִּם וּשְׁעוּרִים** – és gabonát vagy árpát vigyen haza, – **אֶלֶּא דְּבַר הַפְּקָר** – hanem csupán gazdátlan dolgokat, – **וְשִׂאִין אָדָם מִקְפִּיד** – amiket senki sem sajnál, [ha valaki elviszi].

¹¹⁹ *Sábát* 67b. Itt vannak felsorolva a tiltott varázsigék. Ezek közül egy a...

¹²⁰ *Jesájá* 65:11.

¹²¹ *גָּד (gád)* ugyanis azt jelenti: vágás.

¹²² *Dániel* 4:11.

¹²³ Miért fontos az a körülmény, hogy ez a búzaaratás idején történt?

מַנְדְּרָגוֹרָא – Mandragóra – egy – סיגְלִי עֶשֶׂב הוּא – ...mandragóra-bogyót... – דְּוֹדָאִים – növényfajta, – וּבִלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל יִסְמִי"ן – amit arabul *jászmin*-nak neveznek.

וַתֹּאמֶר לָהּ הַמַּעַט קָחְתָּךְ אֶת אִישִׁי וְלָקַחְתָּ גַם אֶת דְּוֹדָאֵי בְנִי, וַתֹּאמֶר רַחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דְּוֹדָאֵי בְנֶךָ. (בראשית ל, טו)

És ő mondta neki: „Vajon keveselled-e, hogy elvetted tőlem férjemet, még elvennéd fiam mandragóráit is?” És Ráchel szólt: „Háljon veled ma éjjel fiadnak mandragóráiért”. (1Mózes 30:15.)

בְּתַמְיָה – ¹²⁴ – **még elvennéd fiam mandragóráit is?** – וְלָקַחְתָּ גַם אֶת דְּוֹדָאֵי בְנִי – [Ez egy] hitetlenkedő [kérdésként olvasandó]: – מֵעַתָּה עוֹד – Még ezt is megtenni? – לָקַח גַּם אֶת דְּוֹדָאֵי בְנִי – Még a fiam mandragóráit is elvenni? – וְתַרְגוּמוֹ – Onkelosz [a *völákáchát*-ot] *ulmészáv*-nak [„elvenni”] fordítja.

– שְׁלִי הִיְתָה שְׂכִיבַת לַיְלָה זֹאת – **Háljon veled ma éjjel.** – לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה – „[Igazából] velem kellett volna hálnia ezen az éjjelen, – וְאֲנִי נֹתְנָה לָךְ – de én neked adom ezt [az alkalmat] – תַּחַת דְּוֹדָאֵי בְנֶךָ – cserébe fiad mandragóráiért.” – וְלִפִּי שְׂוִלְזָה – És mivel ennyire félvállról vette, – בְּמִשְׁכַּב הַצַּדִּיק – hogy egy ilyen igaz emberrel háljon, ¹²⁵ – לֹא זָכְתָה לְהַקְבֵּר עִמוֹ – [végül] nem érdemelte ki azt, hogy együtt legyen vele eltemetve.

וַיָּבֵא יַעֲקֹב מִן הַשָּׂדֶה בְּעָרֶב וַתֵּצֵא לָאָה לְקִרְאָתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׁכַר שְׂכָרְתִּיךְ בְּדוֹדָאֵי בְנִי, וַיִּשְׁכַּב עִמָּה בַּלַּיְלָה הַזֶּה. (בראשית ל, טז)

És Jákob este hazajött a mezőről, Lea elébe ment és szólt: „Hozzám jöjj be, mert bérbe vettelek fiam mandragóráiért”. És vele hált azon éjjel. (1Mózes 30:16.)

– [Jelentése:] Megadtam [ezért] Ráchelnek a fizetségét. ¹²⁶ – **bérbe vettelek.** – שָׁכַר שְׂכָרְתִּיךְ – נתתי לרחל שכרה –

– **azon az éjjelen.** ¹²⁷ – הַקְּרוֹשׁ בְּרוּף הוּא סִיעוּ – Isten ¹²⁸ segítségére volt [Jákobnak] abban, – שְׂיָצָא מִשָּׁם יִשְׁכָּר – hogy Jiszáchár megszülethessék ebből az egyesülésből.

¹²⁴ A וְלָקַחְתָּ (*völákáchát*) nem ugyanaz, mint a וְלָקַחְתָּ (*völákácht*) – „és te (nőnemben) el fogod venni.”

¹²⁵ Hiszen hajlandó volt elcserélni ezt az éjszakát egy csokor virágért.

¹²⁶ Szó szerint ugyan azt jelenti: „bérbe vettelek”, ám mégsem jelentheti pontosan ezt, hiszen Jákobnak nem adott érte semmit.

¹²⁷ Az általánosabb kifejezőmód azt lett volna, hogy הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה (*bálájlá háhu*). Itt miért הוא (*hu*)?

¹²⁸ A הוא (*hu*) ugyanis Rá vonatkozik.

וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל לֵאָה, וַתֵּהֶר וַתֵּלֶד לְיִצְחָק בֶּן חַמְיָשׁ. (בראשית ל, יז)

És Isten hallgatott Leára, viselőss lett és szült Jákobnak egy ötödik fiút. (1Mózes 30:17.)

וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל לֵאָה – És Isten hallgatott Leára [tk. Lea óhajára]. – שְׁהִיְתָה מְתַאֲוָה וּמְחַזְרָת – Mert Lea arra vágyott és azon volt, – לְהַרְבוֹת שְׁבָטִים – hogy növelje a törzsek számát.

וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר נָתַתִּי שְׂפָחָתִי לְאִישִׁי, וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂשַׁכָּר. (בראשית ל, יח)

És mondta Léa: Isten megadta jutalmamat, hogy odaadtam szolgálómat férjemnek; és elnevezte Isszáchárnak. (1Mózes 30:18.)

וַתֵּהֶר עוֹד לֵאָה, וַתֵּלֶד בֶּן שֵׁשִׁי לְיִצְחָק. (בראשית ל, יט)

Léa újra fogant és szült Jákobnak hatodik fiút. (1Mózes 30:19.)

וַתֹּאמֶר לֵאָה זָכַרְנִי אֱלֹהִים אֲתִי וְזָכַר טוֹב הַפְּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי כִּי יִלְדָתִי לוֹ שְׂשֵׁה בָנִים, וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ זְבֻלוֹן. (בראשית ל, כ)

...szólt Lea: „Megajándékozott engem Isten jó ajándékkal. Most már nálam fog lakni a férjem, mert hat fiút szültem neki”. És elnevezte Zebulonnak. (1Mózes 30:20.)

זָכַר טוֹב – jó ajándékkal. – כְּתַרְגוּמוֹ – [Úgy értendő,] ahogyan Onkelosz fordítja: [chálák táv – „jó ajándékkal”].

יִזְבְּלֵנִי – nálam fog lakni.¹²⁹ – לְשׁוֹן בֵּית זְבוּל – Valami hasonlót jelent, mint a *bét zvu*¹³⁰, – הִירְבִירִירִי אַה בְּלַעֲזִי – ófranciául *herberjerie* – בֵּית מְדוּר – lakás/ház. – לֹא תֵהָא עֵקֶר דִּירְתוֹ אֶלָּא עָמִי – egyedül velem lesz fő lakóhelye, – שְׁיִישׁ לִי בָנִים – mivel nekem ugyanannyi fiam van, – כְּנָגְדַ כָּל – mint a többi feleségének összesen.

וַאֲחֵר יִלְדָה בֵּת, וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה. (בראשית ל, כא)

Azután pedig szült egy leányt, és elnevezte Dinának. (1Mózes 30:21.)

¹²⁹ Tk. „velem együtt lesz fő lakóhelye”.

¹³⁰ 1Királyok 8:13.

דינה – Dinának.¹³¹ – פְּרֻשׁוֹ רַבּוּתֵינוּ – Bölcseink ezt úgy magyarázták, – שְׂדֵנָה – [azt gondolva:] „Ha ez [a gyermek, akit hordozok,] fiú, – אִם זֶה זָכָר – לא תהא רַחֵל אַחֲוֵתִי כְּאֲחַת הַשְּׂפָחוֹת – akkor húgom, Ráchel, még a szolgálókkal sem fog felérni.” – וְהִתְפַּלְלָה עָלָיו – Erre hát imádkozni kezdett, – וַנְּהַפֵּךְ לְנַקְבָּה – s a magzat lánnyá alakult át.

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רַחֵל, וַיִּשְׁמַע אֵלָיָהּ אֱלֹהִים וַיַּפְתַּח אֶת רַחֵמָהּ. (בראשית ל, כב)

És Isten megemlékezett Ráchelről, Isten hallgatott reá és megnyitotta méhét. (1Mózes 30:22)

És Isten megemlékezett Ráchelről...¹³² – זָכַר לָהּ – שְׁמַרְהָ סִמְנֵיהָ לְאַחֲוֵתָהּ – [Isten] megemlékezett arról, hogy [Ráchel] átadta ismertetőjeleit nővérenek¹³³. – וְשָׁהֲיָתָה מִצִּירָה – És [arról is megemlékezett,] hogy [Ráchel] aggódott, – שָׁמָא תַעֲלָה בְּגוּרְלוֹ שֶׁל עֶשָׂו – nehogy Ézsau nyerje el, – לָפִי שְׂאִין לָהּ בְּנִים – mert nem szült neki gyermekeket. – וְאֵף עֶשָׂו הִרְשַׁע כִּף עָלָהּ בְּלִבּוֹ – Ez jutott eszébe az aljas Ézsauinak is, – כִּשְׂשַׁמַּע שְׂאִין לָהּ בְּנִים – amikor fülébe jutott, hogy [sógornőjének] nincsenek gyermekei. – הוּא שִׁיֶּסֶד הַפִּיט – [És] erre utalt a költő [is, amikor a következőt írta]: – הָאֲדָמוֹן – „A vörös [Ézsau], – כִּבֵּט שְׂלֵא קָלָהּ – látván, hogy nem terhes, – צָבָה לְקַחְתָּהּ – megkívánta Ráchelt, és Ráchel megrettent.”¹³⁴

וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֶּן, וַתֹּאמֶר אִסָּף אֱלֹהִים אֶת חֲרָפְתִּי. (בראשית ל, כג)

Viselős lett, fiút szült és így szólt: „Isten elvette az én gyalázatomat”. (1Mózes 30:23.)

elvette. – הִכְנִיסָהּ בְּמָקוֹם – [Jelentése:] Olyan helyre vitte, – שְׂלֵא תִרְאָה – ahol nem lesz látható.¹³⁵ – וְכֵן אִסָּף חֲרָפְתֵנוּ – Hasonlóan: „Vedd le rólunk a gyalázatot!”¹³⁶ – וְלֹא יֵאָסֵף הַבֵּיתָה – [vagy] „és nem vitték be a házba”¹³⁷ – אִסָּפוּ נַגְהָם –

¹³¹ Mi az alapja ennek a névnek?

¹³² Valahányszor Isten „megemlékezik” valakiről, az annak a személynek valamilyen cselekedetére utal.

¹³³ Lásd Rási 1Mózes 29:25.

¹³⁴ Ez a sor idézet egy Elázár Hákálir rabbinak tulajdonított liturgikus költeményből, amelyet ros hásaná első napjának reggeli imájában mondunk el. Lásd *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje* 132. oldal.

¹³⁵ Az אִסָּף (ászáf) szó általában gyülekezést, összegyűlést jelent. Itt azt jelenti: félrerakni az útból.

¹³⁶ Jesájá 4:1.

¹³⁷ 2Mózes 9:19.

[vagy] „elvesztik fényüket”¹³⁸ – וַיִּרְחֹף לֹא יֵאָסֶף – [vagy] „holdad nem fogyatkozik meg,”¹³⁹ – לֹא יִטְמֵן – [azaz] nem rejti el semmi.

תִּרְפָּתִי – az én gyalázatomat. – מֵעַתָּה שֶׁהֵייתִי לְחִרְפָּה שֶׁאֲנִי עֲקָרָה – Mert megszegyenültem meddőségem miatt, – וְהָיוּ אוֹמְרִים עָלַי – és mert azt mondták rólam, – שֶׁאֶעְלֶה לְחַלְקוֹ שֶׁל עֶשׂוֹ הַרְשָׁע – hogy a gonosz Ézsau prédájául fogok esni. – כָּל זְמַן שֶׁאֵין לְאִשָּׁה בֶן – Az Ágádá [ezt a következőképpen magyarázza]: – אין לָהּ בְּמִי לְתִלּוֹת סְרַחֲוֶנָּה – Amíg egy nőnek nincsen gyermeke, – אין לָהּ בְּמִי לְתִלּוֹת סְרַחֲוֶנָּה – nincs senki, akit okolhatna a hibáiért. – מִשְׁשֵׁשׁ לָהּ בֶן תּוֹלֶה בּוֹ – Amint már van gyermeke, őt okolja értük. – מִי אָכַל – [Pl.:] „Ki törte el ezt az edényt? A kölyköd!” – מִי אָכַל – „Ki ette meg a fügéket? A kölyköd!”

וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לְאֹמֶר, יוֹסֵף יִהְיֶה לִּי בֶן אַחֵר. (בראשית ל, כד)

És elnevezte Józsefnek, mondván: „Adjon az Örökkévaló nekem még egy másik fiút”. (1Mózes 30:24.)

Adjon az Örökkévaló nekem még egy másik fiút.¹⁴⁰ – וַיִּרְחֹף לֹא יֵאָסֶף – Profétai tudomása volt arról, – שֶׁאֵין יַעֲקֹב עֲתִיד לְהַעֲמִיד – hogy nem származik Jákobtól [több], – אֶלָּא שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבָטִים – csupán tizenkét törzs, – אִמְרָה – így hát azt gondolta: – הֲיִי רְצוֹן – „Legyen az az Ó akarata, – שְׁאוֹתוֹ שֶׁהוּא – tőlem legyen.”¹⁴¹ – לֹא הִתְפַּלְלָה – Ezért imádkozott [Ráchel] csupán – אֶלָּא עַל בֶּן אַחֵר – egyetlen újabbnál fiúért.

וַיְהִי כִּפְאֶשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבֹן שְׁלֹחֲנִי וְאֵלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְלֹאֲרָצִי. (בראשית ל, כה)

És történt, hogy midőn Ráchel Józsefet szülte, Jákob így szólt Lábánhoz: „Bocsáss el, hadd menjek el hazámba és országomba.” (1Mózes 30:25.)

midőn Ráchel Józsefet szülte.¹⁴² – מִשְׁנֹלֵד שֶׁטָנוּ – Most, hogy Ézsau ellenfele megszületett. – שֶׁנֶּאֱמַר – Amint írva van: – וְהָיָה בֵּית עֶשׂוֹ – „Jákob háza tűz lesz, – וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה – József háza láng, – בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ

¹³⁸ Joél 4:15.

¹³⁹ Jesájá 60:20.

¹⁴⁰ Miért csupán egyetlen újabbnál gyermeket kért az Örökkévalótól?

¹⁴¹ Vagyis én szüljem azt a fiút, aki majd a feje lesz ennek a törzsnek.

¹⁴² Miért József születését követően kért engedélyt Jákob Lábántól arra, hogy távozhassék?

לְקַשׁ – Ézsau háza pedig szalma.¹⁴³ – אֵשׁ בְּלֹא לֶהָבָה – A tűznek [Jákok] láng [József] nélkül – מִשְׁנוּלֵד יוֹסֵף – Amint megszületett József, – בָּטַח יַעֲקֹב בְּהַקְדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא – Jákok az Örökkévalóba vetette bizalmát¹⁴⁴, – וַיָּרֻצָּה לְשׁוּב – és visszatérni vágyott.

תָּנָה אֶת נְשֵׁי וְאֶת יְלָדֵי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּי אִתְּךָ בְּהֵן וְאֶלְכָה, כִּי אִתָּה יָרַעְתָּ אֶת עֲבַדְתִּי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּי.
(בראשית ל, כו)

Add ide feleségeimet és gyermekeimet, akikért téged szolgáltalak, hadd menjek el; mert te ismered szolgálatomat, amellyel téged szolgáltalak.”
(1Mózes 30:26.)

תָּנָה אֶת נְשֵׁי וְגוּמַר – Add ide [hozzájáru]lásodat, hogy magammal vigyem] feleségeimet, stb. – אֵינִי רוֹצֵה לָצֵאת כִּי אִם בְּרִשׁוּת – [Azaz] nem kívánok a hozzájárulásod nélkül távozni.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָכֵן אִם נָא מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, נִחְשְׁתִּי וַיְכַרְכְּנִי יְהוָה בְּגִלְלָךְ. (בראשית ל, כז)

És szólt hozzá Lábán: „Ha kedvet találtam szemedben maradj, mert megéreztem, hogy a te kedvedért áldott meg az Örökkévaló engemet”.
(1Mózes 30:27.)

נִסִּיתִי – [Lábán] jövendőmondó volt: – מְנַחֵשׁ הָיָה – ...megéreztem... – נִחְשְׁתִּי – „Jövendőlésem segítségével kiderítettem”, – בְּנַחֲוֹשׁ שְׁלִי – hogy általad áldásban részesültem. – כִּשְׁבָאֵת לְכֹאֵן לֹא הָיוּ לִי בָנִים – Amikor megérkeztlél ide, nem voltak fiaim,” – שְׁנֵאָמַר – hiszen írva van: – וְהִנֵּה רָחֵל בְּתוּ בָאָה – „Íme leánya, Ráchel éppen jön a juhokkal.”¹⁴⁵ – אֶפְשָׁר יֵשׁ לוֹ בָנִים – Lehetséges-e, hogy voltak fiai, – וְהוּא שׁוֹלַח בְּתוּ אֶצֶל הָרוּעִים – és [mégis] a lányát küldte volna a pásztorok közé? – וְעַכְשָׁו הָיוּ לוֹ בָנִים – Most [azonban] voltak [már] fiai, – שְׁנֵאָמַר וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי בְנֵי לָכֵן – mint írva van: „És meghallotta Lábán fiainak szavait.”¹⁴⁶

וַיֹּאמֶר, נִקְבָּה שְׁכָרְךָ עָלַי וְאֶתְנָה. (בראשית ל, כח)

És szólt: „Szabj bért magadnak és én megadom”. (1Mózes 30:28.)

נִקְבָּה שְׁכָרְךָ – Szabj bért. – כְּתַרְגוּמוֹ פֶּרֶשׁ אֲגָרָךְ – Onkelosz fordításában: „Határozd meg béredek.”

¹⁴³ Ovádjá 1:18.

¹⁴⁴ Azaz nem félt már Ézsautól.

¹⁴⁵ 1Mózes 29:6.

¹⁴⁶ Uo. 31:1.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יִדְעָתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ, וְאֵת אֲשֶׁר הָיָה מִקְנֶךָ אִתִּי. (בראשית ל, כט)

Ő pedig így szólt: „Te tudod, hogyan szolgáltalak, és mivé lett jószágod nálam. (1Mózes 30:29.)

וְאֵת אֲשֶׁר הָיָה מִקְנֶךָ אִתִּי – és mivé lett jószágod nálam. – וְאֵת אֲשֶׁר הָיָה מִקְנֶךָ אִתִּי – [Jelentése:] Jószágod csekély száma, – שָׂבָא לְיָדֵי מִתְחַלָּה – amikor először kerültek hozzám, – כַּמָּה הָיוּ – hányan is voltak?

כִּי מַעַט אֲשֶׁר הָיָה לְךָ לִפְנֵי וַיִּפְרָץ לְרֹב וַיִּבְרָךְ יְהוָה אֶתְךָ לְרִגְלֵי, וְעַתָּה מִתִּי אֶעֱשֶׂה גַם אֲנֹכִי לְבֵיתִי. (בראשית ל, ל)

Mert kevés az, ami tied volt, mielőtt jöttem, és sokra szaporodott és megáldott téged az Örökkévaló jövedelemmel; és mikor tehetek már én is valamit az én házamért?” (1Mózes 30:30.)

לְרִגְלֵי – jövedelemmel. – בְּשִׁבִיל בֵּיאַת רִגְלֵי אֶצְלְךָ – [Jelentése:] Ideérkezésem az oka – בָּאת הַבְּרָכָה – az áldásnak, amelyben részesültél, – כָּמוֹ הָעַם אֲשֶׁר בְּרִגְלֵיךָ – akárcsak [a *böráglechá*] az „egész nép, amely téged követ”¹⁴⁷ [szövegrészben] – לָעַם – [vagy a *börágláj* a] „a népnek, áser *börágláj* [amely engem követ],”¹⁴⁸ – הַבָּאִים עִמִּי – [azaz,] amely velem együtt érkezett.

גַּם אֲנֹכִי לְבֵיתִי – én is valamit az én házamért.¹⁴⁹ – [lövéti azt jelenti:] háznépem szükségleteiért. – עַכְשָׁיו אֵין עוֹשִׂין לְצַרְכֵי אֶלָּא בְּנֵי – [Mert] most csupán fiaim gondoskodnak szükségleteimről,¹⁵⁰ – וְצָרִיךְ אֲנִי לְהִיּוֹת עוֹשֶׂה גַם אֲנִי עִמָּהֶם – és nekem is csatlakoznom kellene hozzájuk, – לְסַמְכֵן – hogy támogassam őket. – וְזֶהוּ גַם – Ezt [a gondolatot hordozza] a *gám* [„is” szó].¹⁵¹

וַיֹּאמֶר מָה אַתָּן לְךָ, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא תַתֵּן לִי מֵאוֹמָה אִם תַּעֲשֶׂה לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אֲשׁוּבָה אֶרְעָה צֹאנֶךָ אֲשֶׁמֶר. (בראשית ל, לא)

És ő mondta: Mit adjak neked? És mondta Jákob: Ne adj nekem semmit; ha megteszed nekem ezt a dolgot, ismét legeltetem juhaidat és őrzöm. (1Mózes 30:31.)

¹⁴⁷ 2Mózes 11:8.

¹⁴⁸ Bírák 8:5.

¹⁴⁹ a. Mi az a *lövéti* (lövéti)? b. Mi az a *gám* (gám)?

¹⁵⁰ „Én ugyanis már jó ideje csak neked dolgozom, Lában.”

¹⁵¹ Vagyis Jákob azt akarta mondani, hogy *gám ánochi* (gám ánochi) – nekem is részt kell vállalnom háznépem eltartásában.

אָעֵבֵר בְּכָל צֹאנֶךָ הַיּוֹם הַזֶּה מִשֵּׁם כָּל שֶׁה נָקֵד וְטָלוּא וְכָל שֶׁה חוּם בְּכֶשְׂבִּים וְטָלוּא וְנָקֵד בְּעֵזִים, וְהָיָה שְׂכָרִי. (בראשית ל, לב)

Én végigjárom ma mind a juhaidat, eltávolítok onnan minden pettyes és foltos bárányt és minden sötétszínű bárányt a juhok közül, meg a foltosat és pettyeset a kecskék közül; ez legyen a bérem. (1Mózes 30:32.)

נָקֵד – pettyes. – [Azaz] apró, pontszerű pettyekkel pettyezett, – פּוֹינטוּר “א בְּלֶעַז – ófranciául *pointure*.

וְטָלוּא – foltos. – לְשׁוֹן טְלָאֵי חֲבַרְבוּרוֹת רַחְבּוֹת – Ugyanaz a gyöke, mint a *tláim* [„kiterjedt foltok” jelentésű szónak].

חוּם – sötétszínű. – [Jelentése:] sötétbarna, vöröses; – שְׁחוּם דּוּמָה לְאָדוּם – [Jelentése:] sötétbarna, vöröses; – אֶרֶב – ófranciául *ros.* – לְשׁוֹן מִשְׁנָה – A Misna nyelvében [is találunk hasonlókat]¹⁵²: – שְׁחַמְתִּית – „Sötétbarnának [lett eladva], – וְנִמְצְאָת לְבָנָה – és kiderült, hogy fehér;” – לְעִנְיָן תְּבוּאָה – ez gabona [eladásával] kapcsolatban [hangzik el].

וְהָיָה שְׂכָרִי – ez legyen a bérem. – אֹתָן שִׁיּוּלְדוּ מִכַּפֵּן וּלְהַבָּא – „A mostantól születendők, – נָקֵדִים וְטָלוּאִים בְּעֵזִים – a foltosak és pettyesek a kecskék közül – וְשְׁחוּמִים בְּכֶשְׂבִּים – és a sötétbarnák a bárányok közül – יְהִיוּ שְׁלִי – az enyéim lesznek. – אֲזֹכְרֶנּוּ עִמָּךְ – Azokat, amelyek [ilyenek és] most ott vannak, – הַפְּרֹשׁ מֵהֶם – különítsd el a többitől – וְהִפְקִידֶם בְּיַד בְּנֵיךָ – és helyezd őket fiad őrizetébe, – שְׁלֵא לִי – hogy ne mondhasd majd nekem – אֶל הַנּוֹלָדִים מֵעַתָּה – a mostantól születendőkről: – אֵלֶּיךָ הָיוּ שֵׁם מִתְחִלָּה – »Ezek kezdettől fogva itt voltak.«¹⁵³ – וְעוֹד שְׁלֵא לִי – Továbbá, hogy ne mondhasd majd nekem: – עַל יְדֵי הַזְּכָרִים שֶׁהֵן נָקֵדִים – »A foltos és pettyes hímek miatt – תִּלְדְּנָה הַנְּקֻבוֹת דְּגַמְתָּן מִכַּפֵּן וְאֵילָךְ – a nőtények mostantól hozzájuk hasonlókat ellettek.«”

וְעַנְתָּהּ בִּי צְדָקָתִי בַּיּוֹם מָחָר כִּי תָבוֹא עַל שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ, כֹּל אֲשֶׁר אֵינְנוּ נָקֵד וְטָלוּא בְּעֵזִים וְחוּם בְּכֶשְׂבִּים גָּנוּב הוּא אִתִּי. (בראשית ל, לג)

Így tanúskodjék mellettem az igazságom, mert eljő bérem ügyében, amely előtted van, minden ami nem pettyes és foltos a kecskék között és sötétszínű a juhok között, az lopott nálam.” (1Mózes 30:33.)

– אִם תַּחֲשַׁדְנִי שְׂאֵנִי נוֹטֵל מִשְׁלַךְ כְּלוּם – „Ha azt gyanítod, hogy elveszek tőled bármit, ami a tiéd, – תַּעֲנֶה בִּי צְדָקָתִי – akkor igazságom fog tanúskodni mellettem – כִּי תָבוֹא צְדָקָתִי – mert eljő igazságom, – וְתַעֲדֶה

¹⁵² Bává bátrá 83b.

¹⁵³ Noha ezt a problémát úgy is meg lehetett volna oldani, hogy számba veszik a pillanatnyilag létező pettyes és foltos juhokat, majd később megszámlolják szaporulatot. Éppen ezért Rási egy másik magyarázatot is kínál.

עַל שְׂקָרִי לִפְנֵיךָ – és tanúskodik előtted **bérem ügyében**, – שְׁלֹא תִמָּצֵא בְּעֵדְרִי – hogy nem találsz majd nyájamban – כִּי אִם נִקְדָּיִם וּטְלוּאִים – mást, csakis pettyes vagy foltos állatokat. – וְכֹל שֶׁתִּמָּצֵא בָהֶן – Ha csak egyet is találsz köztük, – שְׂאִינוּ נֶקֶד או טְלוּא או – amely nem pettyes vagy foltos vagy sötétbarna, – בְּיָדוֹעַ שְׂגֻנְבָתוֹ לְךָ – azt nyilvánvalóan tőled loptam, – וּבִגְנֻבָה הוּא שְׂרוּי אֶצְלִי – s az tolvajlás révén került birtokomba.”

וַיֹּאמֶר לָבָן הֵן, לוֹ יְהִי כְדַבְּרְךָ. (בראשית ל, לה)

És szólt Lábán: „Jól van, vajha a te beszéded szerint lenne!” (1Mózes 30:34.)

הֵן – **Jól van.**¹⁵⁴ – לְשׁוֹן קִבְלַת דְּבָרִים – Egy a feltételek elfogadását jelző kifejezés.

הַלְוֹאֵי שֶׁתִּחְפוֹץ בָּךְ – **lo vajha a te beszéded szerint lenne!** – [Jelentése:] „Bárcsak később is kielégítő maradna számodra ez [a megállapodás]!”¹⁵⁵

וַיִּסַּר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת הַתֵּיּשִׁים הָעֲקָדִים וְהַטְּלָאִים וְאֶת כָּל הָעֵדִים הַנִּקְדוֹת וְהַטְּלָאֵת כֹּל אֲשֶׁר לָבָן בּוֹ וְכֹל חֹם בְּכֶשֶׁבִים, וַיִּתֵּן בְּיַד בְּנָיו. (בראשית ל, לה)

És eltávolította azon a napon a csíkos és foltos bakkecskéket és mind a pettyes meg foltos nősténykecskéket, mindet, amelyen valami fehér volt, és minden sötétszínűt a juhok között, és odaadta fiai kezére. (1Mózes 30:35.)

וַיִּסַּר – **És eltávolította.** – לָבָן בַּיּוֹם הַהוּא – [Azaz] Lábán [távolította el] azon a napon, stb.

אֶת הַתֵּיּשִׁים – **bakkecskéket.** – עֵדִים זָכָרִים – [A *tjásim*] hím kecskéket [jelent].
כֹּל אֲשֶׁר הִיָּתָה בּוֹ – **mindet, amelyen valami fehér volt.** – כָּל אֲשֶׁר לָבָן בּוֹ – [Vagyis] mindazokat, amelyeken fehér foltok voltak.

וַיִּתֵּן – **és odaadta [azokat].** – לָבָן בְּיַד בְּנָיו – [Vagyis] Lábán [odaadta azokat] fiainak.

וַיֵּשֶׁם דְּרֹךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב, וַיַּעֲקֹב רָעָה אֶת צֹאן לָבָן הַנוֹתֵרֶת. (בראשית ל, לו)

És hagyott három napnyi utat maga közt és Jákob között; és Jákob legeltette Lábánnak többi juhait. (1Mózes 30:36.)

¹⁵⁴ Korábban (1Mózes 15:3.) találkoztunk a הֵן (*hén*) olyan előfordulásával, amely „Íme/Nézd csak!” értelemben szerepelt. Ebben a versben más a jelentése.

¹⁵⁵ Lábán ugyanis úgy érezte, hogy ezzel az alkuval hihetetlenül jó vásárt csinál.

הַנּוֹתָרִים – többi. – הִרְעוּעוֹת שֶׁבָּהֶן – [Jelentése:] a tökéletlenebbeket közülük, – הַחֹלּוֹת וְהַעֲקָרוֹת – a betegeket és a meddőket, – שְׂאִינָן אֶלָּא שִׁירִים – amelyek csupán maradékok voltak. – אוֹתָן מָסַר לוֹ – Ezeket adta át neki [Lábán].

וַיִּקַּח לוֹ יַעֲקֹב מִקַּל לְבָנָה לַח וְלוֹז וְעַרְמוֹן, וַיַּפְצֵל בָּהֶן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מִחֹשֶׁף הַלְבָן אֲשֶׁר עַל הַמַּקְלוֹת. (בראשית ל, לז)

És vett magának Jákob friss nyárfa-, mogyoró- meg gesztenyepálcát és lehántott róluk fehér sávokat, hogy a fehér kilátszott, ami a pálcákon volt. (1Mózes 30:37.)

מִקַּל לְבָנָה – nyárfa[...pálcát. – עֵץ הוּא וְשְׁמוֹ לְבָנָה – Ez egy fa, amelynek a neve *livne*, – כְּמָה דְּתִימָא תַחַת אֲלוֹן וְלְבָנָה – amint [a versben is] áll: „*livne* [nyárfa] és tölgyfa alatt.”¹⁵⁶ – וְאוֹמֵר אֲנִי – Én meg azt mondom, hogy – הוּא שְׂקוּרִין טְרִינְבֵל”א בְּלַעֲזוֹ – ez az [a fa], amelyet ófranciául *tremble*-nek neveznek, – וְשֶׁהוּא לְבָן – [és] amely fehér.¹⁵⁷

לַח – friss. – כִּשְׁהוּא רָטוּב – Amikor [még] friss.

וְלוֹז – mogyoró. – וְעוֹד לְקַח מִקַּל לּוֹז – Egy *luz*-vesszőt is vett magának; – עֵץ קוֹלְדֵרִי – [ez, azaz a *luz*] egy olyan fa, amelyen mogyoró nő; – שְׂגֵדְלִין בּוֹ אֲגוּזִים דְּקִים – [ezt a fát] *coldre*-nak nevezik.

וְעַרְמוֹן – gesztenye. – קֶשְׁטַנִּי”ר בְּלַעֲזוֹ – Ófranciául *chestenier*.

פְּצָלוֹת – sávokat. – קְלוּפִים קְלוּפִים שֶׁהֵי עוֹשֶׂהוּ מִנְמָר – A lehántolt részekről csíkosaknak látszottak.

הוּא שֶׁל לְבָן מִקַּל – hogy a fehér kilátszott. – אֲלוֹי לְבָן שֶׁל מִקַּל – A pálcák fedetlen fehér része. – כִּשְׁהֵי קוֹלְפוֹ – Amikor lehántolta róluk [a kérget], – הֵי נֶרְאָה וְנִגְלָה לוֹבָן – láthatóvá vált a fehérségük – בְּמִקוֹם הַקְלוּפָה – a lehántolt részeken.

וַיַּצַּג אֶת הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פָּצַל בְּרֹהֲטִים בְּשִׁקְתוֹת הַמַּיִם, אֲשֶׁר תָּבֵאנָן הַצֵּאן לְשִׁתוֹת לְנֹכַח הַצֵּאן וַיַּחֲמֵנָה בְּבָאֵן לְשִׁתוֹת. (בראשית ל, לח)

És odaállította a pálcákat, melyeket lehántott, szemben a juhokkal, a vályúkba, az itatókba, ahová inni jönnek a juhok, hogy foganjanak, midőn inni jönnek, (1Mózes 30:38.)

וַיַּצַּג – És odaállította. – תְּרַגְמוֹ וְדַעֲיֵן – Onkelosz ezt így fordítja: *vödácic*, – לְשׁוֹן תְּחִיבָה וְנִעֲיָצָה הוּא בְּלִשׁוֹן אַרְמֵי – ami arameusul azt jelenti: beledug, beledöf. – וְהִרְבָּה יֵשׁ בְּתַלְמוּד – A Talmudban gyakran előfordul [ez a szó]: – דָּאָצָה וְשִׁלְפָה – *dácá usláfá* – beledugta, majd kihúzta,¹⁵⁸ – דָּאָצָה בֵּיהּ מִיָּדִי – *dác bé midé* – beledugott

¹⁵⁶ Hóseá 4:13.

¹⁵⁷ Magyarul: fehér nyárfa.

¹⁵⁸ Sábát 50b.

valamit.¹⁵⁹ – דָּצָה כְּמוֹ דְּעָצָה – A *dácá* szó ugyanaz, mint a *dóácá*, – אֵלָא שְׁמַקְצָר אֵת – csak annak egy rövidebb alakja.

בְּרֵהֻטִים – a vályúkba. – בְּמַרוּצוֹת הַמַּיִם – [Jelentése:] ahol a víz folyt – בְּבְרֵכוֹת – a földbe vájt csatornáknban, – לְהַשְׁקוֹת שָׁם הַצֶּאֱן – ahol a juhokat itatják.

בְּרֵהֻטִים אֲשֶׁר תִּבְאֵן הַצֶּאֱן לְשִׁתוֹת – ahová inni jönnek a juhok. – A vályúkba, ahová inni jönnek a juhok, – שָׁם הֵצִיג הַמַּקְלוֹת לְנֹכַח הַצֶּאֱן – oda állította a pálcákat, szemben a juhokkal.

וַיַּחְמְנָה – hogy foganjanak. – הַבְּהֵמָה רוֹאֶה אֵת הַמַּקְלוֹת – A [nőstény] állat meglátja a pálcákat, – וְהִיא נִרְתַּעַת לְאַחֲרֶיהָ – hátrahőköl, – וְהִזְכָּר רוֹבֵעָה – mire aztán a hím párosodik vele, – וַיּוֹלְדֵת כִּיּוֹצֵא בּוֹ – a nőstény meg [később] ellik valamilyen hasonló [utódot].¹⁶⁰ – רַבִּי הוֹשַׁעֲיָא אוֹמֵר – Hosájá rabbi azt mondja: – הַמַּיִם נִעְשִׂין זָרַע – A víz [csodálatosmód] spermává változott a méhükben, – וְלֹא הָיוּ צְרִיכוֹת – A víz [csodálatosmód] spermává változott a méhükben, – לְזָכָר – s [így] nem volt szükségük hímre. – וְזֶהוּ וַיַּחְמְנָה וְגוֹמֵר – És ez [értendő az alatt, hogy] וַיַּחְמְנָה (vájéchéámná)¹⁶¹, stb.

וַיַּחְמוּ הַצֶּאֱן אֶל הַמַּקְלוֹת, וַתִּלְדֵן הַצֶּאֱן עֲקָדִים וְטִלְאִים. (בראשית ל, ט)

...és a juhok fogantak a pálcák előtt és ellettek csíkosakat, pettyeseket és foltosokat. (1Mózes 30:39.)

אֶל הַמַּקְלוֹת – a pálcák előtt. – אֶל מְרֵאוֹת הַמַּקְלוֹת – [Jelentése:] a pálcák kinézete szerint.

עֲקָדִים – csíkosakat. – מְשֻׁנִּים בְּמָקוֹם עֲקָדָתָן – Mások voltak azon a helyen,¹⁶² ahol meg szokták kötni őket, – הֵם קָרְסְלֵי יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם – [azaz] mellső és hátsó lábuk bokáján.¹⁶³

וְהַקְּשָׁבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֶּאֱן אֶל עֲקָד וְכָל חוּם בְּצֶאֱן לְבָן, וַיִּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבָדוֹ וְלֹא שָׁתָם עַל צֶאֱן לְבָן. (בראשית ל, מ)

És elkülönítette Jákob a bárányokat és fordította a juhok arcát a csíkos és minden sötétszínű felé Lábán nyájában; és a maga nyáját külön helyezte és nem helyezte azokat Lábán juhaihoz. (1Mózes 30:40.)

¹⁵⁹ Chulin 93b.

¹⁶⁰ Vagyis foltosat és pettyeset, mint amilyenek a pálcák voltak.

¹⁶¹ A *Gur Árje* magyarázata szerint a וַיַּחְמְנָה (vájéchéámná) alak a hímnemű יַחְמוּ (jéchéamu) és a nőnemű תַּחְמְנָה (téchéámná) kombinációja, ily módon utalva erre a csodára.

¹⁶² Vagyis azon a testrészükön.

¹⁶³ Lásd a 22:9-hez írt Rási-kommentárt.

הַנּוֹלָדִים – És elkülönítette Jákob a bárányokat. – וְהַפְּרִיד הַפְּרִיד יַעֲקֹב – Azokat, amelyek foltosan és pettyesen születtek – עֲקָדִים וְנִקְדָּיִם – Azokat, amelyek foltosan és pettyesen születtek – וְהַפְּרִישׁ לְעֶצְמָן – elkülönítette és különválasztotta, – וְעָשָׂה אוֹתָן עֶדְר עֶדְר לְבָדוּ – és külön csoportokat képezett belőlük, – וְהוֹלִיךְ אוֹתוֹ הָעֶדְר הָעֶדְר לְפָנֵי הַצֹּאן – majd a csíkos csoportot a nyáj élére vezette, – וּפְנֵי הַצֹּאן הַהוֹלְכוֹת אַחֲרֵיהֶם – minélfogva a mögöttük haladó juhok arca – אַרְצוֹת אֲלֵיהֶם – feléjük nézett. – וְהוּא שְׁאֵמַר – Ez a jelentése annak, ami [a versben] elhangzik: – וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל עֶקֶד – „és fordította a juhok arcát a csíkos... felé,” – וְאֵל כָּל חוּם שְׁמֻצָּא – hogy a juhok arccal a csíkos – וְאֵל כָּל חוּם שְׁמֻצָּא – és minden [olyan] sötétszínű [állat] felé legyenek, – בְּצֹאן לָבָן – amelyeket Lábán nyájában talált.¹⁶⁴

וַיִּשֶׁת לוֹ עֲרִירִים – és a maga nyáját külön helyezte. – כְּמוֹ שֶׁפִּרְשְׁתִּי – Amint azt [előzőleg] már elmagyaráztam.

וְהָיָה בְּכָל יַחַם הַצֹּאן הַמִּקְשָׁרוֹת וְשֵׁם יַעֲקֹב אֶת הַמִּקְלּוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בְּרֵהֻטִים, לְיַחַמְנָה בְּמִקְלּוֹת. (בראשית ל, מא)

És történt, hogy valahányszor fogamzottak a fejlettebb juhok, akkor odatette Jákob a pálcákat a juhok szemei elé a vályúdba, hogy a pálcák között fogamzzanak. (1Mózes 30:41.)

הַמִּקְשָׁרוֹת – fejlettebb. – כְּתַרְגוּמוֹ הַבְּכִירוֹת – Onkelosz fordításában [mövákrátá] – a korán ellők. – וְאֵין לוֹ עֵד בְּמִקְרָא – Én mindazonáltal nem találom ennek bizonyítékát a Szentírásban. – וּמִנְחָם חִבְרוּ – Menáchem¹⁶⁵ [a *kosrim* illetve *keser* szóval] hozza összefüggésbe: – „Áchitófel is az összeesküvők között van”¹⁶⁶ – וַיְהִי הַקָּשָׁר אַמִּיץ – [és] „Az összeesküvés pedig erősödött.”¹⁶⁷ – אוֹתָן יַחַד – [Jelentése versünkben:] azok [a juhok,] amelyek összepárosodtak, – לְמַהֵר עֲבוּרָן – hogy sietessék terhességüket.¹⁶⁸

וּבְהֶעֱטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׁים, וְהָיָה הָעֵטְפִים לְלָבָן וְהַקָּשָׁרִים לְיַעֲקֹב. (בראשית ל, מב)

De ha késtek a juhok, nem tette oda; így lettek a későn ellettek Lábáné, a koraiak Jákobé. (1Mózes 30:42.)

¹⁶⁴ A Rásihoz fűzött kommentárok a következő problémával küszködnek: Hát Lábán nem távolította-e el a maga számára az összes sötétszínű állatot (lásd a 35. verset)? Mizrahi kifejti, hogy a חוּם בְּצֹאן (*chum böcon*) itt a sötétszínű kecskékre vonatkozik, Lábán viszont csupán a sötétszínű juhokat távolította el a nyájából.

¹⁶⁵ Tizedik századi lexikográfus, a *Máchberet* szerzője.

¹⁶⁶ 2Sámuel 15:31.

¹⁶⁷ Uo. 15:12.

¹⁶⁸ Azaz ellésük idejét.

וּבְהֶעֱטִיף – De ha késtek voltak [a juhok]. – לְשׁוֹן אַחֵר – Egy kifejezés, amely kését, késedelmet jelent, – כְּתִרְגוּמוֹ וּבְלִקְיֹשׁוֹת – ahogyan Onkelosz is fordítja: *uvlákisut*. – וּמְנַחֵם הַבָּרוּי – Menáchem [a הַמְעֻטְפוֹת (vöhámáátáfot) szóval] hozza összefüggésbe: – הַמְעֻטְפוֹת וְהַמְלָצוֹת – „a díszruhákat, köpenyeket,”¹⁶⁹ – לְשׁוֹן עֲטִיפָה – „egy ruhadarabba burkolózni” értelemben; – כְּסוֹת – „itt [pedig] olyan értelemben [szerepel], hogy beburkolja őket”¹⁷⁰ a bőrük és a gyapjuk, – וַאֲיֵנָן מִתְאַוּוֹת לְהִתְיַחֵם עַל יְדֵי הַזְּכָרִים – így nem vágnak arra, hogy a hímek melegítsék őket.

וַיִּפְרָץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד, וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת וְעֶבְדִּים וּגְמָלִים וְחֲמָרִים. (בראשית ל, מג)

És gyarapodott a férfiú igen nagyon, és voltak nagy nyájai, szolgálói és szolgálóleányai, tevéi és szamarai. (1Mózes 30:43.)

צֹאן רַבּוֹת – nagy nyájai.¹⁷¹ – פְּרוֹת וְרַבּוֹת – [A רַבּוֹת (*rábot*) itt azt jelenti,] hogy szaporák – וַיִּתֵּר מִשְׁאָר צֹאן – és jobban szaporodnak, mint más juhok.

וּשְׁפָחוֹת וְעֶבְדִּים – szolgálói és szolgálóleányai.¹⁷² – מוֹכֵר צֹאנוֹ בְּדָמִים יְקָרִים – Jó áron eladott juhaiból, – וְלוֹקַח לוֹ כָּל אֶלֶּה – és [annak azok árából] vette mindezeket.

וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי בְנֵי לָבָן לְאָמֵר לְקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאָבִינוּ, וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֶת כָּל הַכָּבֵד הַזֶּה. (בראשית לא, א)

És meghallotta Lábán fiainak szavait, akik azt mondták: „Jákok elvett mindent, ami az atyánké s abból, ami atyánké volt, szerezte ezt az egész gazdagságot”. (1Mózes 31:1.)

עָשָׂה – szerezte. – כִּנְסָה כְמוֹ – [A jelentése itt:] gyűjtötte, mint [a וַיַּעַשׂ (*vájáász*)] a – וַיַּעַשׂ חֵיל וַיִּדֶף אֶת עַמְלֵק – „sereget gyűjtött és megverte az ámálékítákat”¹⁷³ [szövegrészben].

וַיִּרְא יַעֲקֹב אֶת פְּנֵי לָבָן, וַהֲנִה אֵינְנוֹ עִמּוֹ כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם. (בראשית לא, ב)

És látta Jákok Lábán arcát, hogy íme nem olyan óhosszá, mint tegnap tegnapelőtt. (1Mózes 31:2.)

¹⁶⁹ Jesájá 3:22.

¹⁷⁰ Azaz a nőtény juhokat.

¹⁷¹ A רַבּוֹת (*rábot*) ebben az esetben nem azt jelenti, hogy sok.

¹⁷² Eddig az elbeszélés csupán a juhok szaporodásával foglalkozott. Honnét kerültek egyszeriben szolgálói, tevéi és szamarai?

¹⁷³ 1Sámuel 14:48.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אַבְרָהָם וְלְמִלְדָּתָהּ, וְאָהֳרָה עִמָּךְ. (בראשית לא, ג)

És szólt az Örökkévaló Jákobhoz: „Térj vissza atyáid országába és szülőföldedre és én veled leszek”. (1Mózes 31:3.)

וְשָׁם אָהֳרָה עִמָּךְ – És ott én veled leszek. – אֲבָל בְּעוֹדָךְ מְחַבֵּר לְטָמֵא – Ám mindaddig, amíg a tisztátalan [személlyel, azaz Lábánnal] érintkezel, – אִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁרוֹת שְׂכִינָתִי עֲלֶיךָ – nem lehetséges Isteni Jelenlételemet rajtad nyugtatnom.

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל וּלְלֵאָה, הַשְׂדָּה אֶל צֹאנוֹ. (בראשית לא, ד)

És Jákob elküldött érte és hívatta Ráchelt és Leát a mezőre nyájához. (1Mózes 31:4.)

לְרַחֵל תְּחִלָּה וְאַחַר כֵּן לְלֵאָה – ...hívatta Ráchelt és Leát... – Először Ráchelt, majd Leát, – שֶׁהִיא הִיְתָה עֶקְרֵת הַבַּיִת – mivel ő (Ráchel) volt az elsődleges feleség, – שֶׁבִשְׂבִילָהּ – hisz miatta – נִזְדוּג יַעֲקֹב עִם לָבֵן – lett Jákob Lábán veje. – וְאַף בְּנֵיהָ שָׁל לֵאָה מוֹדִים בְּדָבָר – Még Lea leszármazottai is elismerik ezt [azt, hogy Ráchel volt Jákob elsődleges felesége], – מֵחַטָּה שֶׁהָרִי בָעֵז וּבַיִת דִּינֹו מִשְׁבָּט יְהוּדָה – mert Boáz és udvara, akik Jehuda (Lea egyik fia) törzséből származtak, – [is] azt mondják: – אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם וְגוֹמֵר – akik ketten építették föl, ...”¹⁷⁴, – רַחֵל וְלֵאָה – Ráchelt Lea előtt említve.

וַיֹּאמֶר לָהֶן רָאָה אֲנִי אֶת פְּנֵי אַבְיָכֶן כִּי אֵינְנוּ אֵלַי כְּתָמֵל שְׁלִשָׁם, וְאֱלֹהֵי אָבִי הֵי עִמָּדִי. (בראשית לא, ה)

És mondta nekik: Én látom atyátok arcát, hogy nem olyan hozzám, mint tegnap tegnapelőtt; de atyám Istene velem volt. (1Mózes 31:5.)

וְאַתְּנָה יָדַעְתָּן, כִּי בְּכָל פְּחֵי עַבְדְּתִי אֶת אַבְיָכֶן. (בראשית לא, ו)

Ti pedig tudjátok, hogy teljes erőmmel szolgáltam atyátokat. (1Mózes 31:6.)

וְאַבְיָכֶן הִתְּלַבְּ בִּי וְהִחֲלַף אֶת מִשְׁפָּרְתִּי עֲשָׂרַת מָנִים, וְלֹא נָתַנּוּ אֱלֹהִים לְהִרַע עִמָּדִי. (בראשית לא, ז)

¹⁷⁴ Rút könyve 4:11.

Atyátok azonban megcsalt engem és megváltoztatta béremet tízszer, de Isten nem engedte, hogy velem rosszat tegyen. (1Mózes 31:7.)

עֲשָׂרַת מוֹנִים – tízszer. – אֵין מוֹנִים פְּחֹת מֵעֲשָׂרָה – [Minden egyes] *monim* [„számlás”] nem kevesebb mitn tizet [jelent].¹⁷⁵

מוֹנִים – [tíz]szer. – לְשׁוֹן סְכוּם – Ez azt jelenti „összesen,” – כָּלֵל הַחֲשׁבוֹן וְהֵן – [vagyis] a végösszeget, amely tízes [csoportokból áll].¹⁷⁶ – לְמַדְנוּ – Ebből tehát az derül ki számunkra, – שְׁהִחֲלִיף תִּנְאוֹ מֵאָה פְּעָמִים – hogy [Lábán] százszor változtatta meg a feltételeit.

אם פה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקדים, ואם פה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקדים. (בראשית לא, ח)

Ha így szólt: A pöttyösek legyenek a béred, akkor ellettek mind a juhok pöttyöst; ha pedig így szólt: A tarkalábúak legyenek a béred, akkor ellettek mind a juhok tarkalábúakat. (1Mózes 31:8.)

וַיֵּצֵל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אַבְיָכֶם וַיִּתֵּן לִי. (בראשית לא, ט)

És elvette Isten atyátok nyáját és nekem adta. (1Mózes 31:9.)

וַיְהִי בַעַת יַחַם הַצֹּאן וְאִשָּׁא עֵינַי וְאָרָא בְּחֹלֹם, וְהִנֵּה הָעֲתָדִים הָעֲלִים עַל הַצֹּאן עֲקָדִים נִקְדִים וּבְרָדִים. (בראשית לא, י)

És történt, hogy amikor a juhok fogamzottak, fölemeltem szememet és álmot láttam, és íme a bakok, melyek felhágnak a juhokra, csíkosak, pettyesek és foltosak. (1Mózes 31:10.)

וְהִנֵּה הָעֲתָדִים – íme a bakok. – אָף עַל פִּי שְׁהִבְדִּילִם לְבֵן כָּלֵם – Noha Lábán mindnyájukat elkülönítette, – שְׁלֹא יִתְעַבְרוּ הַצֹּאן הַגִּמְתָּן – nehogy az anyajuhok hozzájuk hasonlókat foganjanak, – אִם הָיוּ הַמְּלֶאכִים מִבִּיאֵין אוֹתָן מֵעֶדֶר – ám az angyalok mindig elhozták őket a nyájból, – הַמְּסוּר בְּיַד בְּנֵי לְבֵן – amely Lábán fiainak őrizetére volt bízva, – לְעֶדֶר שְׁבִיד יַעֲקֹב – ahhoz a nyájhoz, amelyet Jákob felügyelt.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Vagyis az **עֲשָׂרַת מוֹנִים** (*ászeret monim*) tízszer tizet, azaz százat jelent.

¹⁷⁶ A Gur Árje elmagyarázza, hogy a **מוֹנִים** (*monim*) szó szerint azt jelenti: „számlások,” s ezt a tízes számrendszerben a tíz képviseli, tekintve, hogy minden számlásunk lényegében tízig tart, hiszen utána újra egytől folytatjuk.

¹⁷⁷ Rási feltételezi, hogy ezek a foltos kosok nem lehettek azok, amelyek Jákob birtokában születtek, hiszen az nem lett volna újság Jákob feleségei számára. Így tehát Jákob nyilván azokra a kosokra utal, amelyek csoda folytán kerültek nyájához.

וּבְרָדִים – és foltosak. – כְּתַרְגוּמוֹ וּפְצִיחִין – Onkelosz úgy fordítja: *ufácichin*, – חוּט שֶׁל לָבֵן מְקִיף אֶת גּוּפוֹ סָבִיב – Egy fehér sáv övezte a testüket, – וַחֲבֻרְבוּרֵת שְׁלוֹ פְתוּחָהּ וּמְפֻלְשֶׁת – és a foltok, [amelyek a sávot alkották,] nyitottak voltak¹⁷⁸ – מִזֹּו אֶל זֹו – s egyikből a másikba¹⁷⁹ folytak át. – וַאֲיֵן לִי – [Ezt a magyarázatot] nem tudom alátámasztani a Szentírás alapján.

וַיֹּאמֶר אֵלַי מִלְּאַף הָאֱלֹהִים בְּחִלּוֹם יַעֲקֹב, וַאֲמַר הַגְּנִי. (בראשית לא, יא)

És mondta nekem Isten angyala álomban: Jákob! És én mondtam: Itt vagyok. (1Mózes 31:11.)

וַיֹּאמֶר שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעֲתָדִים הָעֲלִים עַל הַצֹּאֵן עֲקָדִים נְקָדִים וּבְרָדִים, כִּי רָאִיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לָבֵן עָשָׂה לָךְ. (בראשית לא, יב)

És mondta: Vesd csak fel szemeidet és láttá mind a bakok, melyek fölmennek a juhokra, tarkalábúak, pöttyösök és foltosak, mert láttam mindazt, amit Lábán veled tesz. (1Mózes 31:12.)

אֲנִכִּי הָאֵל בֵּית אֵל אֲשֶׁר מְשַׁחֵת שָׁם מַצְבָּה אֲשֶׁר נִדְרַתְּ לִי שָׁם נָדָר, עָתָה קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל אָרֶץ מוֹלְדְּתֶךָ. (בראשית לא, יג)

Én vagyok Bét-Él Istene, ahol fölkentél oszlopot, ahol nekem fogadást tettél; most kelj föl, menj el ez országból és térj vissza szülőfölded országába. (1Mózes 31:13.)

הָאֵל בֵּית אֵל – Bét-Él Istene. – כְּמוֹ אֵל בֵּית אֵל – [Ez] ugyanaz, mint az *Él Bét Él*), – וַדְרָךְ מְקֻרְאוֹת לְדַבָּר בֵּן – a ה [prefixum] ugyanis fölösleges.¹⁸⁰ – מִגְּשׁוּכּוֹת דָּוָה, כִּי אֲתָם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ – Megszokott dolog, hogy a Szentírás így fejezze ki magát, – כְּנִעֵן – akárcsak a „Midón bementek Kánaán országába”¹⁸¹ [szövegrészben].

מְשַׁחֵת שָׁם – ahol fölkentél. – לְשׁוֹן רְבוּי וַיְגִדְלָהּ – Ez megkülönböztetettségre és nagyságra utal, – כְּשִׁנְמִשָּׁח לְמַלְכוּת – egy király felkenéséhez hasonlóra. – כִּף וַיִּצָּק שָׁמֶן

¹⁷⁸ Vagyis a fehér sáv tökéletesen töretlen volt, mert a foltok egymásba „nyíltak”.

¹⁷⁹ Azaz egymásba.

¹⁸⁰ A *szmichut* [birtokos] alakban a főnév nem kap הִידוּעַ (hé hájödjá)-t [határozott névelőt jelölő -t].

¹⁸¹ 4Mózes 34:2. A הָאָרֶץ (*háárec*) -je itt is fölösleges.

עַל רֹאשָׁה – Hasonlóan: „és olajat öntött tetejére,”¹⁸² – לְהִיּוֹת מְשׁוּחָה לְמִזְבֵּחַ – hogy fel legyen kenve, akár egy oltár.¹⁸³

וְצָרִיךְ אֶתְּהָ לְשַׁלְּמוֹ – És teljesítened is kell azt, – שְׂאֲמַרְתָּ יְהוָה בֵּית אֱלֹהִים – mivel azt mondtad, Isten háza lesz az¹⁸⁵, – שְׂתַקְרִיב שָׁם קָרְבָּנוֹת – [arra utalva,] hogy áldozatokat fogsz ott bemutatni.¹⁸⁶

וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וְחָאֲמַרְנָה לוֹ, הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ. (בראשית לא, יד)

És Ráchel és Lea felelt és mondta neki: „Van-e még részünk és örökségünk atyánk házában? (1Mózes 31:14.)

הַעוֹד לָנוּ – **Van-e még?** – לָמָּה נַעֲכַב עַל יָדְךָ מִלָּשׁוֹב – Miért is akadályoznánk meg abban, hogy visszatérj? – אָנוּ מִיַּחְלוֹת לִירֵשׁ – Reménykedhetünk-e, hogy örökölnék – בְּנִכְסֵי אָבִינוּ כְּלוּם – bármit is atyánk vagyonából – בֵּין הַזְּכָרִים – [családjának] férfitagjai között?

הֲלוֹא נִכְרִיּוֹת נִחְשְׁבָנוּ לוֹ כִּי מְכָרְנוּ, וַיֵּאכַל גַּם אֶכּוֹל אֶת כֶּסֶפְנוּ. (בראשית לא, טו)

Nem tart-e idegeneknek bennünket? Mert eladott bennünket és elköltötte pénzünket. (1Mózes 31:15.)

הֲלוֹא נִכְרִיּוֹת נִחְשְׁבָנוּ לוֹ – **Nem tart-e idegeneknek bennünket?** – אִפְלוּ בְּשַׁעָה – אִפְלוּ בְּשַׁעָה – אִפְלוּ בְּשַׁעָה – Még akkor is, amikor szokás, – לָתֵת נְדוּנָא לְבְנוֹתָיו – hogy az ember hozományt adjon a lányaival – בְּשַׁעַת נְשׂוּאִין – férjhezmenetelük alkalmával, – נִהְגָּה – **ki** – כִּי מְכָרְנוּ לָךְ – ő (az apánk) úgy viselkedett velünk, mint idegenekkel, – עָמְנוּ בְּנִכְרִיּוֹת – **ki** – בְּשִׁכְרַת הַפְּעֻלָּה – mivel munkáért fizetett bér gyanánt adott minket neked.

אֶת כֶּסֶפְנוּ – **...pénzünket.** – מֵעַלְתָּךְ שִׁכְרַת הַפְּעֻלָּה – Mert visszatartotta a munkáért járó bért¹⁸⁷.

כִּי כָל הָעֶשָׂר אֲשֶׁר הֵצִיל אֱלֹהִים מֵאֲבִינוּ לָנוּ הוּא וְלִבְנֵינוּ, וְעַתָּה כָּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלַיךְ עֲשֵׂה. (בראשית לא, טז)

¹⁸² 1Mózes 28:18.

¹⁸³ Megkülönböztetve és naggá téve azt Isten szolgálatára.

¹⁸⁴ Mi a jelentősége annak, hogy Jákob fogadást tett ott?

¹⁸⁵ Uo. 28:22.

¹⁸⁶ És Én ezért utasítalak, hogy térj vissza oda.

¹⁸⁷ Vagyis a bért azért a hat évért, amelyet ledolgoztál azon a tizennégy éven kívül, amelyet értünk dolgoztál.

Mert mindaz a gazdagság, amit Isten atyánktól elvett, a miénk és a mi gyermekeinké. Most tehát tedd meg mindazt, amit Isten neked mondott”. (1Mózes 31:16.)

מֵעַתָּה – Mert mindaz a gazdagság. – A ki itt „csak/csupán” értelemben szerepel, – כְּלוּמַר – mintha azt mondanák: – מִשְׁלַל אֲבִינוּ – „Nekünk semmink sincs atyánk [vagyonából], – אֲלֵא מֵהַשְׁחִיזֵל הַקְּדוֹשׁ – „csak az, amit Isten megmentett atyánktól, – שְׁלָנוּ הוּא – [csak] az a miénk.”¹⁸⁸

הַחֵלֵל – elvett. – [hici] azt jelenti: Isten elkülönített. – וְכֵן כָּל לְשׁוֹן – Hasonlóan a *hácálá* minden alakja a Szentírásban – לְשׁוֹן הַפְּרִשָּׁה – az elkülönítés jelentésével bír, – שְׁמִפְרִישׁוֹ מִן הַרְעָה וּמִן הָאוֹיֵב – mivel [Isten] elkülöníti őt, [a megmentettet,] a rossztól vagy az ellenségtől.

וַיִּקַּם יַעֲקֹב, וַיִּשָּׂא אֶת בְּנָיו וְאֶת נָשָׁיו עַל הַגְּמָלִים. (בראשית לא, יז)

És fölkelt most Jákob, és feltette gyermekeit és feleségeit a tevékre. (1Mózes 31:17.)

הַקְּדִים וְזָכְרִים לְנִקְבוֹת – ...gyermeküket és feleségeiket... – A fiúkat előbbre vette, mint a nőket, – וְעַשׂוֹ הַקְּדִים נִקְבוֹת לְזָכְרִים – míg ellenben Ézsau a nőket vette a fiúk elé, – שְׁנֵי אִמָּוּר – mint írva van: – וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת נָשָׁיו וְאֶת בְּנָיו וְגֹמְרֵם – „És Ézsau vette feleségeit, fiait...”¹⁸⁹

וַיִּנְהַג אֶת כָּל מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל רֶכֶשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוּ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפִדְן אָרֶם, לְבוֹא אֶל יַצְחָק אָבִיו אֶרְצָה כְּנָעַן. (בראשית לא, יח)

Elhajtotta minden jószágát és minden szerzeményét, amit szerzett - a jószágáért vásárolt vagyonát, amelyet Paddan-Arámban szerzett -, hogy elmenjen apjához, Izsákhhoz Kánaán földjére. (1Mózes 31:18.)

מֵהַשְׁקָנָה מִצְאָנוּ – a jószágáért vásárolt vagyonát. – [Jelentése:] azt, amelyet juhaiért [cserébe] szerzett: – עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת וְגַמְלִים וְחִמּוּרִים – szolgálókat, szolgálókat, tevéket és szamarakat.

וְלָכֵן הִלְךְ לְגִזְזוֹ אֶת צֵאָנוּ, וַתִּגְנַב רָחֵל אֶת הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ. (בראשית לא, יט)

Lábán elment, hogy megnyírja juhait, azonban Ráchel ellopta atyjának teráfjait. (1Mózes 31:19.)

¹⁸⁸ A 16. vers lényegében a 14. versben megkezdett gondolatot folytatja: „„Van-e még részünk és örökségünk...?”

¹⁸⁹ 1Mózes 36:6.

לָגֹזוּ אֶת צֹאנֹו – hogy megnyírja juhait.¹⁹⁰ – שְׁנַתֵּן בְּיַד בְּנָיו – [Azokat a juhokat], amelyet fiai őrizetére hagyott. – דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים – Ez háromnapos út [volt] – בֵּינוּ וּבֵין יַעֲקֹב – közte és Jákob között.

וַתִּגְנוֹב רַחֵל אֶת הַתֶּרְפִּים – azonközben Ráchel ellopta [atyjának] teráfjait. – הָרַחֵק אֶת אָבִיהָ מֵעֲבוּדָה זָרָה נִתְפַּיְנָה – Azzal a szándékkal, hogy eltávolítsa atyját a bálványimádástól.¹⁹¹

וַיִּגְנוֹב יַעֲקֹב אֶת לֵב לָבֶן הָאֲרָמִי, עַל בְּלִי הַגִּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא. (בראשית לא, כ)

És meglapta Jákob az arámi Lábán szívét, mivelhogy nem adta tudtára, hogy szökni akar. (1Mózes 31:20.)

וַיִּבְרַח הוּא וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיִּקָּם וַיַּעֲבֹר אֶת הַנֶּהָר, וַיִּשֶׂם אֶת פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד. (בראשית לא, כא)
És elszökött ő és mindene, amije volt; fölkerekedett és átvonult a folyamon és fordította arcát Gileád hegye felé. (1Mózes 31:21.)

וַיִּגְדַּל לְלָבֶן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כִּי בָרַח יַעֲקֹב. (בראשית לא, כב)

Harmadnapra tudtára adták Lábánnak, hogy Jákob elmenekült. (1Mózes 31:22.)

מִיַּעַרְי דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים הָיָה בֵּינֵיהֶם – Mivel háromnapos távolság volt közöttük. – **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי – Harmadnapra.**

וַיִּקַּח אֶת אָחָיו עִמּוֹ וַיְרִדְהָ אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שְׁבַעַת יָמִים, וַיַּדְבֵּק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד. (בראשית לא, כג)

És ő magával vitte testvéreit és üldözte őt hét napnyi úton és utolérte Gileád hegyénél. (1Mózes 31:23.)

אֶת אָחָיו – testvéreit. – קְרוֹבָיו – [Vagyis] a rokonait.

כָּל אוֹתָן שְׁלֹשָׁה יָמִים – A teljes három nap alatt, – **דֶּרֶךְ שְׁבַעַת יָמִים – hét napnyi úton.**¹⁹² – שֶׁהֵלֵךְ הַמַּגִּיד לְהַגִּיד לְלָבֶן – amely ahhoz kellett, hogy a hírvívó [elérje és] értesítse Lábánt, – הֵלֵךְ יַעֲקֹב לְדַרְכוֹ – Jákob folytatta útját. – **נִמְצָא יַעֲקֹב רַחוּק מִלָּבֶן שָׁשָׁה –** Jákob hatnapos távolságra volt Lábántól. – **וַיִּבְשְׁבִיעֵי הַשִּׁיגוֹ לָבֶן –** Következésképp Jákob hatnapos távolságra volt Lábántól. – **וַיִּמְדּוּ –** [Ebből tehát] arra

¹⁹⁰ Ez majd magyarázatot ad arra, miért telt el három nap, míg Lábán felfedezte, hogy nincsenek meg a bálványai.

¹⁹¹ Semmilyen egyéb megfontolásból nem lett volna hajlandó lopni.

¹⁹² Miért tartott ilyen sokáig?

következtethetünk, – שָׁכַל מֵה שְׁהֵלָךְ יַעֲקֹב בְּשִׁבְעָה יָמִים – hogy a teljes utat, amelyet Jákob hét nap alatt tett meg¹⁹³, – הֵלֵךְ לְבֵן בְּיוֹם אֶחָד – Lábán egy nap alatt megtette¹⁹⁴ – שֶׁנֶּאֱמַר – amint írva van: – וַיִּרְדֶּף אַחֲרָיו דְּרֹךְ שִׁבְעַת יָמִים – „és üldözte őt hét napnyi úton,” – וְלֹא נֶאֱמַר וַיִּרְדֶּף אַחֲרָיו שִׁבְעַת יָמִים – és nem azt olvassuk, hogy hétnapig üldözte őt).

וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן הָאֲרָמִי בְּחֹלֶם הַלַּיְלָה, וַיֹּאמֶר לוֹ הַשְׁמֹר לָךְ פֶּן תִּדְבָּר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רָע. (בראשית לא, כד)

És Isten eljött az arámi Lábánhoz éjjeli álmában és mondta neki: „Őrizkedjél, hogy ne beszélj Jákobhoz se jót, se rosszat!” (1Mózes 31:24.)

– כָּל טוֹבָתְךָ שָׁל רְשָׁעִים – Minden olyan dolog, amelyet a gonoszak jónak tartanak, – מְטוֹב עַד רָע – az rossz az igazaknak.

וַיֵּשֶׁג לָבָן אֶת יַעֲקֹב, וַיַּעֲקֹב תִּקַּע אֶת אָהָלוֹ בְּהָר וְלָבָן תִּקַּע אֶת אָהָלוֹ בְּהָר הַגְּלָעָד. (בראשית לא, כה)

És elérte Lábán Jákobot; Jákob felütötte sátorát a hegyen és Lábán felütötte az ő rokonaival Gileád hegyén. (1Mózes 31:25.)

וַיֹּאמֶר לָבָן לַיַּעֲקֹב מָה עָשִׂיתָ וַתִּגְנוֹב אֶת לְבָבִי, וַתִּנְהַג אֶת בְּנֹתַי כְּשָׂבִיּוֹת חָרָב. (בראשית לא, כו)

És szólt Lábán Jákobhoz: „Mit tettél, hogy észrevétlenül elmentél és elvitted leányaimat, mint a kard foglyait? (1Mózes 31:26.)

– כָּל חֵיל הַבָּא לְמִלְחָמָה קְרוּי חָרָב – A háborúba vonuló sereget nevezik „kard”-nak.

לָמָּה נִחַפְּאתָ לְבָרַח וַתִּגְנוֹב אֹתִי, וְלֹא הִגַּדְתָּ לִּי וְאַשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה וּבְשָׂרִים בְּתֶרֶף וּבְכִנּוּר. (בראשית לא, כז)

¹⁹³ Vagyis azt a Jákob által megtett távolságot, amely hétnapi járóföldre távolította el Lábántól.

¹⁹⁴ Lábán Jákob elindulásának negyednapján érte utol Jákobot. Jákobnak ugyanis háromnapnyi kezdeti előnye volt.

¹⁹⁵ Jót miért nem szabad mondanía?

¹⁹⁶ De hisz a kard öl, és nem foglyul ejt.

Miért menekültél el titkon és raboltál meg engem? Nem adtad tudtomra, hogy elbocsáthattalak volna örömmel és énekkel, dobszóval és hárfával! (1Mózes 31:27.)

וְלֹא נִטְשָׁתִי לְנֶשֶׁק לְבָנִי וְלַבְּנֹתַי, עֵתָה הִסְפַּלְתָּ עָשׂוּ. – [Jelentése:]
Megloptad az elmém [azaz félrevezettél engem].

וְלֹא נִטְשָׁתִי לְנֶשֶׁק לְבָנִי וְלַבְּנֹתַי, עֵתָה הִסְפַּלְתָּ עָשׂוּ. (בראשית לא, כח)

És nem engedted hogy megcsókoljam fiaimat és leányaimat; ezúttal balgául cselekedtél. (1Mózes 31:28.)

יֵשׁ לְאֵל יָדַי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע, וְאֱלֹהֵי אֲבִיכֶם אָמַשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר הַשְׁמֹר לָךְ מִדְּבַר עִם יַעֲקֹב
מִטּוֹב עַד רָע. (בראשית לא, כט)

Volna erőm hozzá, hogy rosszat tegyek veletek; de atyád Istene szólt hozzám tegnap éjjel, mondván: Órizkedjél, hogy ne szólj Jákobhoz se jót, se rosszat! (1Mózes 31:29.)

יֵשׁ לְאֵל יָדַי – **Volna erőm hozzá.** – יֵשׁ כַּח וְחֵיל בְּיָדַי – [Jelentése:] Van erőm és hatalmam ahhoz, – לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע – hogy rosszat tegyek veled. – וְכָל אֵל שֶׁהוּא לְשׁוֹן – Valahányszor a szent Él kifejezés szerepel [a Szentírásban], – עַל שֵׁם עֲזוּז וְרוּב – az mindig erőt és nagy hatalmat fejez ki.

וְעַתָּה הֲלֹךְ הַלְכָתָּ כִּי נִכְסֶיךָ נִכְסְפָתָה לְבֵית אָבִיךָ, לָמָּה גִּנַּבְתָּ אֶת אֱלֹהֵי. (בראשית לא, ל)

És most, mikor el akartál menni, mert vágyva vágytál atyád háza után: miért loptad el isteneimet?” (1Mózes 31:30.)

וְנִכְסְפָתָה – **vágyva vágytál.** – חָמַדְתָּ – [nichszáftá azt jelenti:] vágyakoztál. – יֵשׁ בְּמִקְרָא – [E szó] számos [ilyetén használatára] van [példa] a Szentírásban: – „Sóvárog, sőt eleped a lelkem”¹⁹⁷ – לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹּף – [vagy] „kíváncoznál kezéd alkotása után.”¹⁹⁸

וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן, כִּי יֵרֵאתִי כִּי אֲמַרְתִּי פֶן תִּגְזֹל אֶת בְּנוֹתַי מֵעַמִּי. (בראשית לא, לא)

És Jákob mondta Lábánnak: „Mivel félttem, azt gondoltam, hogy talán erőszakkal elrabolod tőlem leányaidat. (1Mózes 31:31.)

¹⁹⁷ Zsoltárok 84:3.

¹⁹⁸ Jób 14:15.

– [Jákov Lábán] – הָשִׁיבוּ עַל רְאִשׁוֹן רְאִשׁוֹן – **Mivel féltem, stb.** – כִּי יָרְאֵתִי וַיִּגְוֹר – első [kérdésére] válaszolt elsőként, – שָׁאֵמַר לוֹ – mivel [Lábán először] azt mondta neki: – „Elvitted lányaimat,”¹⁹⁹ stb.

עַם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה נֶגְדְךָ אֲחֵינוּ הַכֹּהֵן לְךָ מִה עֲמָדֵי וְקַח לְךָ, וְלֹא יָרַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גִּנְבָתָם. (בראשית לא, לב)

Akinél megtalálod isteneidet, az ne maradjon életben; testvéreink előtt ismerd fel, mid van nálam és vedd magadhoz”. Jákov nem tudta, hogy Ráchel lopta el azokat. (1Mózes 31:32.)

– az ne maradjon életben. – וַיִּמְאוּתָהּ קָלְלָהּ – Ez az átok volt az oka annak, – מִתָּה רָחֵל בְּדֶרֶךְ – hogy Ráchel meghalt az út során.²⁰⁰

– van nálam. – מִשְׁלָךְ – Vagyontárgyaid közül.

וַיָּבֵא לְבֶן בְּאֵהָל יַעֲקֹב וּבְאֵהָל לְאֵה וּבְאֵהָל שְׁתֵּי הָאֵמָהוֹת וְלֹא מִצָּא, וַיַּעַב מֵאֵהָל לְאֵה וַיָּבֵא בְּאֵהָל רָחֵל. (בראשית לא, לג)

És Lábán bement Jákov sátrába, Lea sátrába és a két szolgáló sátrába, de nem találta; kiment Lea sátrából és bement Ráchel sátrába. (1Mózes 31:33.)

– az ugyanaz, mint Ráchel sátra; – הוּא אֵהָל רָחֵל – **...Jákov sátrába...** – בְּאֵהָל יַעֲקֹב – [azért nevezték így,] mert Jákov mindig vele (Ráchellel) volt. – וְכֵן הוּא אוֹמֵר – Ugyanígy: – בְּנֵי רָחֵל אֲשֶׁת יַעֲקֹב – „...Ráchel, Jákov feleségének fiai”,²⁰¹ – וּבְכָלֵן לֹא נֶאֱמַר – az összes többi [feleséggel] kapcsolatban nem áll az, hogy: – אֲשֶׁת יַעֲקֹב – „Jákov felesége” [jelezve, hogy legszeretettebb felesége Ráchel volt].

– **...és bement Ráchel sátrába.**²⁰² – כִּשְׂפִי צָא מֵאֵהָל לְאֵה – Miután kilépett Lea sátrából, – חָזַר לוֹ לְאֵהָל רָחֵל – visszatért Ráchel sátrába, – קוּדָם – még mielőtt átkutatta volna a két szolgáló sátrát [is]. – וְכָל כֶּהֱ – שְׁחַפֵּשׁ בְּאֵהָל הָאֵמָהוֹת – És miért [kutakodott] annyit [Ráchel sátrában]? – לְפִי שֶׁהִיא מְכִירָה – Mert olyannak ismerte meg [Ráchelt], – שֶׁהִיא מְשֻׁמָּנֵית – mint aki mindenhez hozzányúl.

וְרָחֵל לָקְחָה אֶת הַתְּרָפִים וְתַשְׁמֵם בְּכַר הַגִּמְלָה וַתִּשָּׁב עֲלֵיהֶם, וַיִּמְשַׁשׁ לְבֶן אֶת פֶּלְאֵהָל וְלֹא מִצָּא. (בראשית לא, לד)

¹⁹⁹ 26. vers.

²⁰⁰ Lásd 1Mózes 35:19.

²⁰¹ Uo. 46:19.

²⁰² De hát nem járt már egyszer Ráchel sátrában? Lásd az előző Rási-kommentárt.

Most Ráchel vette a teráfokat és betette a teve nyergébe és rájuk ült; és Lábán átkutatta az egész sátrat, de nem találta. (1Mózes 31:34.)

בְּכַר הַגְּמָלָה – a teve nyergébe. – לְשׁוֹן כָּרִים וּכְסוּתוֹת – Ugyanazt jelenti, mint [a kárim] a kárim uchszátot [„párnák és szőnyegek”²⁰³ kifejezésben]. – כְּתָרְגוּמוֹ – בְּעֵבֵיטָא דְגַמְלָא – [Úgy értendő,] ahogyan Onkelosz fordítja: *báávitá dögámlá*, – וְהָיָא וּבְעָרוּבִין – מְרֻדְעַת הָעֵשׂוּיָה כְּמִין פֶּר – ami egy párna formára kialakított nyeregzsák. – שְׁגִינוֹ – Az *Éruvin* [traktátus]ban azt találjuk:²⁰⁴ – הִקִּיפוּהָ בְּעֵבֵיטִין – „(ávitin-nal vették körül, – בַּשְׂטִי"ל בְּלֵעֵז – azaz tevenyereg-zsákokkal, – וְהָן עֵבֵיטֵי גַמְלִים – ami ófranciául *bastel*.

וְתֹאמַר אֶל אָבִיהָ אֵל יִחַר בְּעֵינַי אֲדֹנָי כִּי לֹא אוּכַל לְקוֹם מִפְּנֵיךָ כִּי דָרְךָ נָשִׂים לִי, וַיַּחַפֵּשׂ וְלֹא מָצָא אֶת הַתְּרָפִים. (בראשית לא, לה)

És mondta atyjának: Ne keltsen haragot uram szemeiben, hogy nem bírok fölkelni előtted, mert a nők módja szerint van rajtam. És ő kutatott, de nem tatálta a bálványképeket. (1Mózes 31:35.)

וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֵב בְּלִבָּן, וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלִבָּן מִה פִּשְׁעִי מִה חֲטָאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרַי. (בראשית לא, לו)

És Jákob haragra gerjedt és perelt Lábánnal; szólt Jákob és mondta Lábánnak: „Mi a bűnöm, mi a vétkem, hogy így úzóbe vettél? (1Mózes 31:36.)

דָּלַקְתָּ – hogy így úzóbe vettél. – יַדְּפָתָ – [Jelentése:] üldöztél, – כְּמוֹ עַל הַהָרִים – דְּלָקְנוּ – mint [a *dláku*nu illetve a *midlok*] a „hegyeken hajsoltak bennünket”²⁰⁵ – וְכְמוֹ מִדְּלוֹק אַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים – és a „a filiszteusok üldözéséből”²⁰⁶ [szövegrészekben].

כִּי מִשְׁשַׁתָּ אֶת כָּל כְּלֵי מַה מְצָאתָ מִכָּל כְּלֵי בֵּיתְךָ שִׁים כֹּה נִגְדַר אַחֲרַי וְאוֹחֲרוֹ בֵּין שְׁגִינוֹ. (בראשית לא, לז)

Hiszen átkutattad minden holmimat, mit találtál házad holmija közül? Tedd ide testvéreim és testvéreid elé, hogy döntsenek kettőnk között. (1Mózes 31:37.)

²⁰³ A kifejezés számos helyen olvasható a Talmudban, pl.: *Sábát* 127b.

²⁰⁴ 16a.

²⁰⁵ *Siralmak* 4:19.

²⁰⁶ *1Sámuel* 17:53.

דֹּעְשֵׁרִים שָׁנָה אֲנֹכִי עִמָּךְ רְחֻלְיָךְ וְעִנְיָךְ לֹא שָׁפְלוּ, וְאֵילֵי צֹאנְךָ לֹא אָכְלָתִי. – [Azaz] döntsék el, kinek van igaza. – וְיִכְרְרוּ עִם מִי הֵדִין – אפרובי"ר בְּלֵעָז – ófranciául *aprover*.

Húsz évig voltam nálad, birkáid és kecskéid nem vetéltek el és juhaidnak kosait nem ettem meg. (1Mózes 31:38.)

לֹא שָׁפְלוּ – nem vetéltek el. – [Jelentése:] nem vetéltek el, – לֹא הִפִּילוּ עֲבוּרָם – és [a *máskil*] a „meddő méhel”²⁰⁷ – תִּפְּלוּ וְלֹא תִשְׁכַּל – és [a *tösákél*] a „tehene ellik, és nem vetél el”²⁰⁸ [szövegrészekben].

וְאֵילֵי צֹאנְךָ – és juhaidnak kosait. – מִכָּאֵן אָמְרוּ – Innét vezetik le azt [a Bölcsek], – אֵיל בֶּן יוֹמוֹ קְרוֹי אֵיל – hogy [még] az egynapos kos is *ájil*-nak nevezik²⁰⁹, – שָׂאֵם לֹא כֵן מֵה שָׁכַחוּ – másként miért lenne ez annyira dicséretes? – אֵילִים לֹא אָכַל – [Vajon azt akarta volna ezzel mondani, hogy] kosokat ugyan nem evett, – אָכַל כָּבָשִׁים – bárányokat viszont igen? – אֵם כֵּן גִּזְלוֹן הוּא – Ha ez lenne a helyzet, akkor tolvaj lenne.²¹⁰

טְרַפָּה לֹא הִבֵּאתִי אֵלֶיךָ אֲנֹכִי אַחֲטָנָה מִיָּדֵי תְּבַקְשָׁנָה, גִּנְבָתִי יוֹם וּגְנַבְתִּי לַיְלָה. (בראשית 4, לט)

Amit a vadak széttéptek, nem vittem el hozzád, én viseltem a veszteséget, kezemtől követelted, amit elloptak nappal és amit elloptak éjjel. (1Mózes 31:39.)

טְרַפָּה – Amit a vadak széttéptek. – עַל יְדֵי אֲרֵי וְזֹאֵב – [A vadak alatt] oroszlánt vagy farkast [ért].

אֲנֹכִי אַחֲטָנָה – én viseltem a veszteséget. – לְשׁוֹן – Ugyanazt jelenti, mint [a *jáchátí*] a „hajszpontosan tudtak parittyázni, sohasem hibáztak”²¹¹ – אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים – [vagy a *chátájim*] az „én és fiam Salamon bűnrováson leszünk,”²¹² – חֲטָרִים – [ahol a *chátájim* valójában azt jelenti, hogy] hiányzók, eltűntek. – אֲנֹכִי אַחֲטָרְנָה – [Jákok lényegében azt mondta:] „Én

²⁰⁷ Hóseá 9:14.

²⁰⁸ Jóב 21:10.

²⁰⁹ Azaz nem csupán a teljesen kifejlett, ivarérett kosokat illetik az *ájil* (*ájil*) névvel.

²¹⁰ Nyilvánvaló tehát, hogy Jákok úgy értette: még a legkisebb juhót sem ette meg. Az *ájil* (*ájil*) tehát még a legfiatalabb kosra is utal.

²¹¹ Bírák 20:16.

²¹² 1Királyok 1:21.

viseltem a veszteséget.²¹³ – אִם הִסְרָה הִסְרָה לִי – Ha hiányzott [egy állat], az az én hiányom volt, – שְׁמִירֵי תִבְקָשְׁנָה – mivel rajtam követelted [hogy térítsem meg neked].”

תִּרְגֹּמוֹ דְהוֹת שְׁגִיא מִמְּנִינָא – **én viseltem a veszteséget.** – אֲנִכִּי אֶחְטָנָה – Onkelosz fordításában: *dáhávát ságjá miminjáná*, – שְׁהִיְתָה נִפְקָדָת וּמְחֻסָּרָת – [vagyis] „az, amelyik hiányzott és hibádzott [az összeletszámból], – כְּמוֹ וְלֹא נִפְקָד מִמֶּנּוּ אִישׁ – akárcsak [a *nifkád*] az „és nem hiányzik közülünk senki”²¹⁴ [szövegrészben], – תִּרְגֹּמוֹ וְלֹא שְׁגִיא – amelyet Onkelosz úgy fordít, hogy *völo sögá* [„nem hiányzott”].

גְּנוּבֹת – **amit elloptak nappal és amit elloptak éjjel.** – יוֹם וְלַיְלָה – „Akár nappal lopták el, akár éjjel, – הִכַּל שְׁלִמְתִּי – én mindenért kárpótlást fizettem.”

רַבְתֵּי בְּגוּיִם – **elloptak [tőlem].** – כְּמוֹ – [A *jud* végződés] ugyanaz, mint – [a *rábáti* esetében] a „Nagy volt a népek között,”²¹⁵ – שְׂרָתִי בְּמִדְּיֹנוֹת – [a *szaráti* esetében] az „úrnő a tartományok között,”²¹⁶ – מְלֶאֱתִי מִשְׁפָּט – [a *móléati* esetében] a „telve volt a jog uralmával”²¹⁷ – אוֹהֲבֵתִי לְדוֹשׁ – [vagy az *oháuti* esetében] a „szereket gabonát nyomtatni”²¹⁸ [szövegrészekben].

הִיִּיתִי בַיּוֹם אֶכְלָנִי חָרֵב וְקָרַח בְּלַיְלָה, וַתִּדְּד שְׁנֵתִי מֵעֵינַי. (בראשית לא, מ)

Úgy voltam, hogy nappal a hőség emésztett és éjjel a fagy és az álom elkerülte szememet. (1Mózes 31:40.)

לְשׁוֹן אֵשׁ אוֹכְלָה – **a hőség emésztett.** – אֶכְלָנִי חָרֵב – [Az *ácháláni*] jelentésében megegyezik az „emésztő tűz”²¹⁹ [*ochlá* szavával].

כְּמוֹ מִשְׁלִיךְ קָרְחוֹ – **és [éjjel] a fagy.** – Mint [a *kárcho*] a „dobálja a jeget”²²⁰ [szövegrészben], – תִּרְגֹּמוֹ גְּלִידָא – amelyet a Targum úgy fordít: *glidá* [„fagy”].

לְשׁוֹן שְׁנָה – **az álom.** – Egy az alvásra utaló kifejezés.

זֶה לִי עֲשָׂרִים שָׁנָה בְּבִיתְךָ עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה בְּשֵׂתִי בְּנִתְיָךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנְךָ, וַתִּחַלְךָ אֶת מִשְׁפָּרְתִּי עֲשָׂרַת מָנִים. (בראשית לא, מא)

²¹³ Ha a nyájból hiányzott egy állat.

²¹⁴ 4Mózes 31:49.

²¹⁵ *Siralmak* 1:1.

²¹⁶ *Uo.*

²¹⁷ *Jesájá* 1:21.

²¹⁸ *Hóseá* 10:11.

²¹⁹ 5Mózes 4:24.

²²⁰ *Zsoltárok* 147:17.

Húsz évig voltam házadban, tizennégy évig szolgáltalak két leányodért és hat évig juhaidért, te pedig tízszer változtattad meg béremet. (1Mózes 31:41.)

וְהָיְתָ מְשֻׁנָּה תְּנָאֵי שְׂבִינֵינוּ – וַתַּחֲלֶף אֶת מְשַׁבְּרֵתַי – változtattad meg béremet. – Folyton változtatgattad feltételeinket: – מִנְּקֹד לְטָלוּא – pettyesről foltosra, – וַיִּמְעָקְדִים – csíkosról gyűrűsre.

לוֹלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וַיַּחַד יִצְחָק הִזָּה לִי כִּי עָתָה רִיגָם שְׁלַחְתָּנִי, אֶת עַנְיִי וְאֶת יָגִיעַ כְּפִי רָאָה אֱלֹהִים וַיֹּכַח אִמָּשׁ. (בראשית לא, מב)

Ha nem lett volna velem atyám Istene, Ábrahám Istene és Izsák félelme, bizony most üresen küldtél volna el; vesződségemet és kezem munkáját látta Isten és figyelmeztetett [téged] az elmúlt éjjel”. (1Mózes 31:42.)

לֹא רָצָה לוֹמַר אֱלֹהֵי יִצְחָק – ...és Izsák félelme... – Nem akarta azt mondani, hogy „Izsák Istene”, – **שֵׁאֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵיַחַד שְׁמוֹ –** mivel Isten nem adja Nevét – **עַל הַצְּדִיקִים בְּחַיֵּיהֶם –** az igazakra addig, míg azok életben vannak. – **וְאָף –** Jóllehet [Isten] azt mondta neki (Jákoknak), – **בְּצֵאתוֹ מִבְּאֵר שֶׁבַע –** amikor [az] elhagyta Beér Sevát: – **אָנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ –** „Én vagyok az Örökkévaló, atyád, Ábrahám Istene – **וְאֱלֹהֵי יִצְחָק –** és Izsák Istene”,²²¹ – **בְּשָׁבִיל שְׁכָהוּ –** [de ezt azért tette] mert [Izsák] látása [időközben] elhomályosodott, – **וַהֲרִי הוּא –** és ezért ő [Izsák] olyannak számított, mintha már meghalt volna. **יַעֲקֹב נִחְיָרָא –** [Ennek ellenére] Jákok mégis félt azt mondani, hogy „...Istene”, – **וְאָמַר –** és [helyette inkább] „...félelme”-t mondott.

לְשׁוֹן תּוֹכְחָה הוּא – Ez a kifejezés **...és figyelmeztetett [téged]... –** **וַיֹּכַח** **figyelmeztetést** jelent, – **וְלֹא לְשׁוֹן הוֹכְחָה –** nem pedig [a rokon hangzású *hocháchá*] tisztázást.

וַיַּעַן לְבֹן וַיֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הַבְּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בְּנֵי וְהַצֵּאֵן צֵאֲנִי וְכֹל אֲשֶׁר אָתָּה רָאָה לִי הוּא, וְלִבְנֹתַי מָה אַעֲשֶׂה לְאֵלֶּה הַיּוֹם אוֹ לְבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יִלְדוּ. (בראשית לא, מג)

És Lábán felelt és mondta Jákoknak: „A leányok az én leányaim, a fiúk az én fiaim és a nyáj az én nyájam, és minden, amit látsz, az enyém; leányaimmal pedig mit tegyek ma, vagy gyermekeikkel, akiket szültek? (1Mózes 31:43.)

מָה אַעֲשֶׂה לְאֵלֶּה – mit tegyek ma. – אֵיךְ תַּעֲלֶה עַל לְבִי – [Jelentése:] „Hogyan is foganhatna a lelkemben olyan gondolat, – **לְהִרְעֵ לָהֶן –** hogy ártsak nekik?”

²²¹ Uo. 28:13.

וְעָמָה לָכֵה נִכְרְתָה בְּרִית אֲנִי וְאַמָּה, וְהָיָה לְעַד בֵּינִי וּבֵינֶךָ. (בראשית לא, מד)

Most tehát jer, kössünk szövetséget, én meg te, hogy tanúság legyen köztem és közted". (1Mózes 31:44.)

וְהָיָה לְעַד – **hogyan tanúság legyen**. – [Utalva ezzel] az Örökkévalóra [mint tanúra].²²²

וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבֶן, וַיְרִימֶהָ מִצֵּבָה. (בראשית לא, מה)

És vett Jákob egy követ és oszloppá emelte azt. (1Mózes 31:45.)

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לְקַטּוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ גֵל, וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל הַגֵּל. (בראשית לא, מו)

Azután szólt Jákob testvéreihez: „Szedjete össze köveket”. És szedtek köveket és csináltak egy kőrakást; és ettek ott a kőrakásnál. (1Mózes 31:46.)

וְאֶחָיו – **testvéreihez**.²²³ – הֵם בְּנָיו – Ez a fiaira utal, – שְׁהָיוּ לוֹ אֲחִים – akik olyanok voltak számára, akár a testvérek, – נִגְשִׁים לְצָרָה וְלִמְלַחְמָה – kiállva mellette bajai és küzdelmei közepette.

וַיִּקְרָא לוֹ לָבָן יֶגֶר שְׁהָדוּתָא, וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גַלְעָד. (בראשית לא, מז)

És Lábán elnevezte Jegar-Száhádutának, Jákob pedig nevezte Galédnak. (1Mózes 31:47.)

יֶגֶר שְׁהָדוּתָא – **Jegar-Száhádutának**. – תַּרְגוּמוֹ שֶׁל גַּלְעָד – Ez a Gáléd Targumbeli [fordítása].

וַיֹּאמֶר לָבָן הֲגַל הָיָה עִד בֵּינִי וּבֵינֶךָ הַיּוֹם, עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ גַלְעָד. (בראשית לא, מח)

És szólt Lábán: „Ez a kőrakás tanú ma köztem és közted”. Ezért nevezték Galédnak. (1Mózes 31:48.)

גַּלְעָד – **Galédnak**.²²⁴ – כִּמוֹ גַּלְעָד – [Ez két szóból lett összevonva:] *gál éd* [„a tanúság halma”].

²²² Nem pedig a בְּרִית (*brit*)-re [azaz a szövetségre] mint tanúra. Ha ugyanis a בְּרִית (*brit*)-re utalt volna, akkor az állna a szövegben, hogy וְהָיָה לְעַד וְהָיָה לְעַד (*vóhájta löéd*), nőnemben, mivel a בְּרִית (*brit*) nőnemű szó.

²²³ De hiszen Jákobnak nem voltak más testvérei!

²²⁴ Ez csak egy szimbolikus helység név.

וְהַמְצָפָה אֲשֶׁר אָמַר יִצְחָק יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ, כִּי נִסְתַּר אִישׁ מֵרְעֵהוּ. (בראשית לא, מט)

...és Micpának, mert azt mondta: „Legyen az Örökkévaló őr köztem és közted, ha majd elváltunk egymástól, (1Mózes 31:49.)

וְהַמְצָפָה – és Micpának, mert azt mondta, stb. – וְהַמְצָפָה אֲשֶׁר אָמַר וְגוֹמַר – Ez az a Micpá, amely Gileád hegyén [található], – אֲשֶׁר בְּהַר הַגִּלְעָד – כְּמוֹ שְׁכֵתוֹב – „Átvonult Gileád-Micpén.”²²⁵ – וְיַעֲבֹר אֶת מְצָפָה גִלְעָד – amint írva van: – שְׂמָהּ מְצָפָה – Miért volt a [hely] neve Micpá? – לְפִי שְׂאֵמַר כָּל אֶחָד מֵהֶם לְחֵבְרוֹ – Mert mindkettő²²⁶ azt mondta a másiknak: – יִצְחָק ה' בֵּינִי וּבֵינֶךָ – „[jicef] Örökődjön az Örökkévaló köztem és közted, – אִם תַּעֲבֹר אֶת הַבְּרִית – hogy megszeged-e a szövetséget.”

– וְלֹא נִרְאָה אִישׁ אֶת רְעֵהוּ – És már nem látjuk egymást.²²⁷ **– ha majd elváltunk. – כִּי נִסְתַּר**

אִם תַּעֲנֶנָּה אֶת בְּנֹתַי וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֹתַי אֵין אִישׁ עִמָּנוּ, רְאֵה אֱלֹהִים עַד בֵּינִי וּבֵינֶךָ. (בראשית לא, נ)

...hogy nem bántod leányaimat és nem veszel leányaim mellé feleségeket. Nincs velünk senki, de lásd, Isten tanú köztem és közted”. (1Mózes 31:50.)

– שְׁתֵּי פְעָמִים – [A bönotáj] kétszer [az összesen négy lány]. – אַף בִּלְהָה וְזִלְפָה בְּנוֹתָיו הָיוּ – Bilhá és Zilpá is a leányai voltak. – מִפְּלִגְשׁ – Egyik ágyasától [születtek].

– לְמַנוּעַ מִהֵן עֹנֶת תִּשְׁמִישׁ – **– hogy nem bántod leányaimat. – אִם תַּעֲנֶנָּה אֶת בְּנֹתַי** – [Vagyis,] hogy nem fosztod meg őket a házasesélettől.

וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב, הֲנֵה הַגֵּל הַזֶּה וְהַנֶּה הַמְצָפָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ. (בראשית לא, נא)

És szólott Lábán Jákobhoz: „Íme a kőrakás, és íme az oszlop, amelyet kettőnk közé állítottam. (1Mózes 31:51.)

– יָרִיתִי – állítottam. – כְּמוֹ יָרָה בָּיָם – Ugyanaz, mint [a járál] a „tengerbe vetette”²²⁸ [szövegrészben], – כִּנֶּה שְׂהוּא יוֹרָה הַחֵץ – mint az, aki lándzsát vet.

²²⁵ Bírák 11:29.

²²⁶ Azaz Jákob is Lábán is.

²²⁷ És egyikőnk sem fogja tudni, vajon a másik megszegi-e azt vagy sem.

²²⁸ 2Mózes 15:4.

עַד הַגֵּל הַזֶּה וְעַד הַמַּצְבָּה, אִם אָנִי לֹא אֶעְבֵּר אֲלֵיךְ אֶת הַגֵּל הַזֶּה וְאִם אֶתָּה לֹא תַעְבֵּר אֵלַי אֶת הַגֵּל הַזֶּה וְאֶת הַמַּצְבָּה הַזֹּאת לְרַעָה. (בראשית לא, נב)

Legyen tanú ez a kőrakás és legyen tanú az oszlop, hogy én nem megyek ezen kőrakáson túl feléd, sem te nem jössz ezen kőrakáson és ezen oszlopon túl felém gonosz célból. (1Mózes 31:52.)

אִם אָנִי – hogy én. – הֲרִי אִם מְשַׁמֵּשׁ בְּלִשׁוֹן אֲשֶׁר – Az *im* itt „hogy” értelemben szerepel, – אִם דְּבַרְתִּי דְּבָרֶיךָ – כמו עד אם דְּבַרְתִּי דְּבָרֶיךָ – akárcsak a „míg el nem mondtam mondanivalómat”²²⁹ [szövegrészben].

לְרַעָה – gonosz célból. – לְרַעָה אֵי אֶתָּה עוֹבֵר – Gonosz célból nem lépheted át [ezt a határt], – אָבַל אֶתָּה עוֹבֵר לְפָרְקַמְטָא – üzleti célból viszont igen.

אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי נָחוֹר יִשְׁפֹּטוּ בֵּינֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, וַיִּשְׁבַּע יַעֲקֹב בְּפָתוֹר אָבִיו יִצְחָק. (בראשית לא, נג)

Ábrahám Istene és Náchór istene és az ő atyjuk istene ítéljen köztünk”. És megesküdött Jákob atyjának, Izsáknak félelmére. (1Mózes 31:53.)

אֱלֹהֵי אַבְרָהָם – Ábrahám Istene. – קְדֹשׁ – [Az *Elohé*] szent, [azaz Isteni Név].

וְאֱלֹהֵי נָחוֹר – és Náchór istene. – חוֹל – [Az *elohé* itt] profán [elnevezés, azaz olyan, amely egy bálványra utal].

אֱלֹהֵי אַבְרָהָם – az ő atyjuk istene. – חוֹל – [Az *elohé* itt is] profán.

וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בְּהָר וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לְאָכַל לֶחֶם, וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיְלִינוּ בָּהָר. (בראשית לא, נד)

És Jákob áldozatot mutatott be a hegyen és hívta testvéreit, hogy egyenek vele kenyeret; és ettek kenyeret és egész éjjel megpihentek a hegyen. (1Mózes 31:54.)

וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח – És Jákob áldozatot mutatott be. – שָׁחַט בְּהֵמוֹת לְמִשְׁתָּה – Állatokat vágott le lakomához.

וַיִּקְרָא לְאֶחָיו – testvéreit. – לְאוֹהֲבָיו שְׁעָם לְבָן – A *löecháv* itt azt jelenti, hogy barátait, akik Lábánnal voltak.

וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם – hogy egyenek vele kenyeret. – כֹּל דְּבַר מֵאֶכֶל קְרוּי לֶחֶם – Azt ételt általánosságban *lechem*-nek [kenyérnek] nevezik, – כְּמוֹ עֵבֶד לֶחֶם רַב – akárcsak a „nagy lakomát rendezett”²³⁰ – וַיִּשְׁחֲטוּ עֵץ בְּלֶחֶמוֹ – [vagy a] „Irtsuk ki ezt a fát a gyümölcsével együtt!”²³¹ [szövegrészekben].

²²⁹ 1Mózes 24:33.

²³⁰ Dániel 5:1.

²³¹ Jeremiás 11:19.

וַיִּשְׁפֹּם לָבֵן בְּבִקְרָו וַיִּנְשֹׁק לְבָנָיו וְלַבָּנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֹתָהֶם, וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבֵן לְמַקְמוֹ. (בראשית לב, א)

És fölkelt Lábán kora reggel, megcsókolta fiait és lányait és megáldotta őket; elment és visszatért Lábán az ő helységébe. (1Mózes 32:1.)

וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדִרְכּוֹ, וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאָכֵי אֱלֹהִים. (בראשית לב, ב)

Jákob pedig útjára ment, és találkoztak vele Isten angyalai. (1Mózes 32:2.)

מַלְאָכִים שָׁל – ...és találkoztak vele Isten angyalai. – וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאָכֵי אֱלֹהִים – אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ לְקִרְאָתוֹ – לְלוּוֹתוֹ לְאֶרֶץ – Erec Jiszráel angyalai jöttek elébe, – הֵיכָן יִשְׂרָאֵל – hogy bekísérik a [Szent] Földre.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כְּאֲשֶׁר רָאָם מַחְנֵה אֱלֹהִים זֶה, וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחְנֵיִם. (בראשית לב, ג)

Szólt Jákob, mikor megpillantotta őket: „Ez Isten serege”. Ezért azt a helyet Máchánájimnak nevezte. (1Mózes 32:3.)

מַחְנֵיִם – ...Máchánájimnak... – שְׁתֵּי מַחְנוֹת – [Máchánájim szószerinti jelentése:] két tábor: – שָׁל חוּצָה לְאֶרֶץ – [Azok] az Erec Jiszráelen kívüli angyalok, – וְשָׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – illetve azok az Erec Jiszráel-i angyalok, – שָׁבְאוּ לְקִרְאָתוֹ – akik elébe jöttek, [hogy találkozzanak vele].